

SEJMIK WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Strategia rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim

Poznań 2002

Autorzy opracowania:

Kazimierz Przyszczypkowski

Ewa Solarczyk-Ambrozik

Przy współpracy merytorycznej:

Zygmunta Sobczyńskiego

Dyrektora Departamentu Edukacji i Nauki Urzędu Marszałkowskiego

Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu

Pod nadzorem:

Kazimierza Kościelnego

Wicemarszałka Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu

ISBN 83-86756-35-7

Przedruk i kopiowanie możliwe tylko za zgodą
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu

OŚRODEK KSZTAŁCENIA USZTAWICZNEGO NAUCZYCIELI W LESZNIE

64-100 Leszno, ul. B. Chrobrego 15

tel. 0(...)65 529-90-62, fax 0(...)65 529-31-09

e-mail: swodniku@ids.pl

<http://www.swodniku.leszno.ids.pl>; <http://odniku.edu.pl>

OKUN 0613-14/02

Nakład: 500 egz.

\

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE DOTYCZĄCE STANOWIENIA STRATEGII ROZWOJU OŚWIATY W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM	7
1.1. Poziom strategii	8
1.2. Metoda formułowania strategii	9
2. CELE STRATEGII ROZWOJU OŚWIATY	12
2.1. Podniesienie wskaźników skolaryzacji i poziomu jakości kształcenia	13
2.2. Wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży na wszystkich poziomach kształcenia (niezależnie od ich pochodzenia i miejsca zamieszkania)	14
2.3. Zapewnienie drożności systemu kształcenia w perspektywie edukacji ustawicznej	15
2.4. Dostosowanie systemu oświatowego do wyzwań społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy	16
2.5. Rozwijanie aktywnej współpracy różnych podmiotów lokalnego życia politycznego, społecznego i gospodarczego na rzecz rozwoju edukacji	17
2.6. Zwiększenie efektywności zarządzania oświatą na poziomie wojewódzkim i lokalnym (powiatów i gmin)	18
3. UWARUNKOWANIA ROZWOJU OŚWIATY W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM	20
3.1. Uwarunkowania makrostrukturalne	20
3.2. Uwarunkowania regionalne i lokalne	21
3.3. Uwarunkowania demograficzne	22
4. SZKOLNE FORMY KSZTAŁCENIA DZIECI I MŁODZIEŻY – CELE, ZADANIA I SPOSOBY REALIZACJI	24
4.1. Wychowanie przedszkolne	24
4.2. Szkolnictwo podstawowe	25
4.3. Szkolnictwo gimnazjalne	26
4.4. Szkolnictwo ponadgimnazjalne	28
5. SZKOŁY POLICEALNE – SZKOŁY PUBLICZNE I NIEPUBLICZNE	30
6. SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE I POZASZKOLNA OFERTA EDUKACYJNA DLA DZIECI, MŁODZIEŻY I DOROSŁYCH	32

7. SZKOLNICTWO SPECJALNE	34
7.1. Szkoły specjalne	34
7.2. Kształcenie integracyjne	35
7.3. Poradnictwo i pomoc psychologiczno-pedagogiczna	36
8. EDUKACJA JĘZYKOWA I INFORMATYCZNA – CELE, ZADANIA, SPOSOBY REALIZACJI I INSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE	37
8.1. Edukacja językowa	37
8.2. Edukacja informatyczna	38
9. SZKOLNE I POZASZKOLNE FORMY EDUKACJI DOROSŁYCH	40
9.1. Szkolne formy edukacji dorosłych	40
9.2. Pozaszkolne formy edukacji dorosłych	40
10. SZKOLNICTWO WYŻSZE	43
10.1. Szkolnictwo wyższe państwowe	43
10.2. Szkolnictwo wyższe niepaństwowe	45
11. KSZTAŁCENIE NAUCZYCIELI	47
11.1. Konieczność zmiany kwalifikacji nauczycielskich	47
11.2. Kształcenie nauczycieli w szkołach wyższych	48
11.3. Rola ośrodków doskonalenia nauczycieli	49
Podsumowanie	51
Źródła	53

Wprowadzenie

Dokonujące się w Polsce zmiany społeczno - gospodarcze to szeroko pojmowane źródło przeobrażeń zarówno w zinstytucjonalizowanym systemie oświatowym, jak i w orientacjach społecznych wobec edukacji. System oświatowy, zróżnicowany w swej strukturze i bogactwie ofert kształceniowych tworzy wiedzę, kwalifikacje, wartości i potrzeby. Jest istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego i społecznego, a także określa jakość życia jednostek i zamożność regionów.

Przed polską oświatą jawi się szereg wyzwań związanych z transformacją systemu gospodarczego i społecznego, mających często charakter lokalny czy regionalny, wynikających z procesów przekształceń własnościowych, restrukturyzacji przedsiębiorstw. W związku z czym istotnym zadaniem jest przygotowanie pracowników dla potrzeb regionalnego, zrestrukturyzowanego, o zróżnicowanych potrzebach kadrowych i odmiennej skali bezrobocia rynku pracy.

Nowym zadaniem, rysującym się w związku ze zmianami społecznymi jest kształcenie w warunkach niepewności i dla niepewności. W czasach radykalnej zmiany gospodarczej i technologicznej szczególnie system kształcenia zawodowego staje przed zadaniem, jak rozwijać kształcenie zorientowane na praktykę nie znając perspektyw zatrudnienia. Jednym ze sposobów realizacji tego zadania jest przybliżenie kształcenia zawodowego do rzeczywistości przedsiębiorstw i lokalnych rynków pracy, a także zorientowanie programów, metod szkoleń na kształtowanie umiejętności nie tylko technicznych, ale w równie istotnym stopniu społecznych, umożliwiających radzenie sobie z niepewnością i przewyciężanie bezrobocia. W nowych warunkach oświata winna wyposażać w rozległe kompetencje, przygotowywać do działań elastycznych, kształtować przedsiębiorczość, sprawne funkcjonowanie na rynku pracy.

Doświadczenia krajów rozwiniętych wykazują, iż edukacja może być jedną z podstawowych dróg pokonywania bezrobocia i przeciwdziałania jego skutkom. Istotnym wyzwaniem wobec którego staje system oświaty jest akcesja do Unii Europejskiej, co oznacza przede wszystkim włączenie gospodarki kraju do jednolitego rynku UE - swobodny przepływ nie tylko kapitału, towaru i usług, ale i osób. Stąd zadaniem oświaty jest przygotowanie do uczestnictwa w takiej możliwości.

Przed polską oświatą obok wyzwań związanych z transformacją systemową, jawi się tak jak w przypadku innych krajów uprzemysłowionych szereg wyzwań o charakterze globalnym: zmiany technologiczne, umiędzynarodowienie, rozwój technik masowej komunikacji, konkurencja na rynku pracy, zmiany składu demograficznego siły roboczej, potrzeba stałego dostosowania się, wyzwania związane ze "społeczeństwem uczącym się". Globalna ekonomia staje się wyzwaniem dla edukacji: dla systemów oświatowych i procesów samodoskonalenia, pozostających ze sobą w ścisłym związku, coraz częściej opisywanym w kategoriach mechanizmów rynkowych. Globalizacja wprowadza głębokie zmiany w życiu codziennym jednostek, które mogą wybierać pomiędzy różnymi źródłami tożsamości, stwarzając równocześnie większe możliwości rozwoju kompetencji do niezależnego planowania i określania jakości życia. Procesy te wywierają istotny wpływ na oczekiwania kierowane pod adresem oświaty.

Mając na uwadze fakt, iż przełom cywilizacyjny jakiego doświadczamy spowodowany jest rosnącą rolą nauki i edukacji, można stwierdzić, iż podstawowym zasobem epoki postindustrialnej, epoki społeczeństwa uczącego się jest wiedza. Jako podstawa rozwoju przyczynia się do sukcesu jednostek, organizacji i instytucji, jest na usługach służby publicznej, przejawia się w działalności na rzecz dobra wspólnego, w działalności obywatelskiej, w działaniach na rzecz ochrony środowiska itp.

Świadomość tak wielkiego znaczenia gospodarki opartej na wiedzy łączy się z oczekiwaniami pod adresem polityki oświatowej państwa, samorządów regionalnych, organizacji pozarządowych, oczekiwaniami dotyczącymi edukacji: zróżnicowania ofert i form kształcenia, jego jakości i adekwatności do potrzeb rynku pracy, aspiracji i potrzeb edukacyjnych jednostek.

Elementem przebudowy kraju, a nie tylko izolowanym projektem pedagogicznym, staje się wdrażana reforma polskiego systemu oświaty - strukturalna, programowa, reforma nadzoru - mająca na celu upowszechnienie wykształcenia średniego i wyższego, wyrównanie szans oświatowych młodego pokolenia i podniesienie jakości nauczania i wychowania, których realizacji winno towarzyszyć podniesienie efektywności nakładów oświatowych. Wprowadzony nowy system szkolny w założeniach lepiej dostosowany do potrzeb rynku pracy i aspiracji edukacyjnych społeczeństwa, poprzez działania nakierowane na zwiększenie poziomu skolaryzacji społeczeństwa, sprzyja zwiększeniu szans zatrudnieniowych. Podnoszenie jakości kształcenia na wszystkich poziomach, sprzyjając z kolei wyrównywaniu szans, zwiększa jednostkową mobilność, indywidualną zaradność i przedsiębiorczość.

Założenia reformy i efekty, jakie za sobą niesie odpowiadają na wyzwania cywilizacyjne i wyzwania o charakterze bardziej lokalnym. U podłoża reformy leży potrzeba radykalnego otwarcia systemu oświaty - oświata staje się projektem lokalnym, własnością jednostek i grup społecznych. Jej realizacja wymaga wzajemnego porozumiewania się różnych stron i podmiotów życia społeczno - gospodarczego, partnerstwa edukacyjnego na szczeblu regionu i lokalnym.

W raporcie Międzynarodowej Komisji UNESCO do spraw Edukacji dla XXI wieku podkreśla się, iż wobec rozlicznych wyzwań współczesności edukacja jawi się jako szansa na drodze realizacji ideałów pokoju, wolności i sprawiedliwości społecznej, odgrywając doniosłą rolę w stałym rozwoju jednostek i społeczeństw. Jej właściwy wymiar i sens zawiera się w hasłach: uczyć się aby wiedzieć, uczyć się aby działać, uczyć się aby żyć wspólnie z innymi i uczyć się aby być (Delors, 1998). Takie rozumienie oświaty sprzyja myśleniu strategicznemu, leżącemu u podstaw stanowienia strategii rozwoju oświaty na różnych poziomach, stanowiąc o jej swoistości i znaczeniu dla rozwoju regionalnego.

1. Założenia metodologiczne dotyczące stanowienia strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim

Przystępując do opracowania strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim, kierowano się poczuciem dobra wspólnego jakim są rozwój województwa i polepszenie jakości życia jego mieszkańców. Podstawowym dla podjęcia analizy było przekonanie, że oświata i rozwój społeczno – gospodarczy są współzależne. Przekonanie to nakazywało postrzeganie strategii rozwoju oświaty jako procesu złożonego i wielokierunkowego.

Myślenie strategiczne charakteryzuje się następującymi cechami: innowacyjnością, systemowością oraz praktycznością. Będąc oparte na analizie i doświadczeniu nie jest nim bezwzględnie zdeterminowane. Stąd jest w nim miejsce na nowatorskie rozwiązania. Myślenie strategiczne opiera się na podstawowych relacjach między zjawiskami. Jest ono odejściem od uproszczonych schematów przyczynowo - skutkowych. Uwzględnia znaczenie przeszłości oraz tempo zmian właściwe ludziom i instytucjom.

Podstawowe pojęcia jakie się jawią w związku z myśleniem strategicznym to: strategiczna analiza, zasoby i kompetencje strategiczne, system strategiczny (Y. Allaise, M. Firsrotu, 2000)

W procesie zarządzania strategicznego wyróżnić można dwie fazy:

- planowanie strategiczne, które obejmuje działania poznawcze, zarówno ustalanie celów, jak i formułowanie strategii,
- wdrażanie strategii – obejmuje działania wynikające z planowania strategicznego: administrowanie i kontrolę strategiczną.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest planowanie strategiczne odnoszące się do systemu oświaty w województwie wielkopolskim.

Uwzględniono w nim strategię zarówno na poziomie funkcjonalnym, które wyznaczają ramy działania dla poszczególnych podsystemów systemu oświatowego, jak i strategię przedsiębiorczą, która wymaga określenia wartości konstytuujących i zasad wyjaśniających funkcjonowanie systemu.

Jako punkt wyjścia stanowienia strategii przyjmuje się określenie misji oświaty uzasadniającej jej istnienie na różnych poziomach życia społecznego (mikro, mezo i makro). Określenie misji równoznaczne jest ze sformułowaniem podstawowego, niepowtarzalnego celu, który edukację wyróżnia od innych systemów.

Kolejne etapy stanowienia strategii rozwoju oświaty w województwie to:

- ustalenie celów strategicznych, będących podstawą stanowienia celów taktycznych i celów operacyjnych realizowanych na niższych szczeblach procesu zarządzania oświatą,
- ustalenie planów strategicznych, zawierających decyzje dotyczące alokacji zasobów, priorytetów i działań niezbędnych do osiągnięcia celów strategicznych.

Każda strategia obejmuje cztery podstawowe obszary – zasięg, dystrybucję zasobów, wyróżniającą kompetencję i strategię (R. Gryffin, 2000, s. 234 i nast.).

„Dystrybucja zasobów” jako element strategii obejmować będzie zarys projektowanej alokacji zasobów systemu dla poszczególnych jego elementów funkcjonalnych.

„Wyróżniająca kompetencja” określona zostanie w zarysowanej strategii jako mocna strona systemu oświaty w województwie na podstawie analiz SWOT, mogąca mieć zastosowanie dla realizacji celów jego dalszego rozwoju.

„Synergia”, jako sposób poprzez który różne elementy systemu uzupełniają się lub wspomagają, ma szczególne znaczenie w aspekcie drożności systemu oświatowego. W obrębie strategii określone jest jakiej synergii oczekuje się w wyniku decyzji odnośnie zasięgu dystrybucji zasobów i wyróżniającej kompetencji.

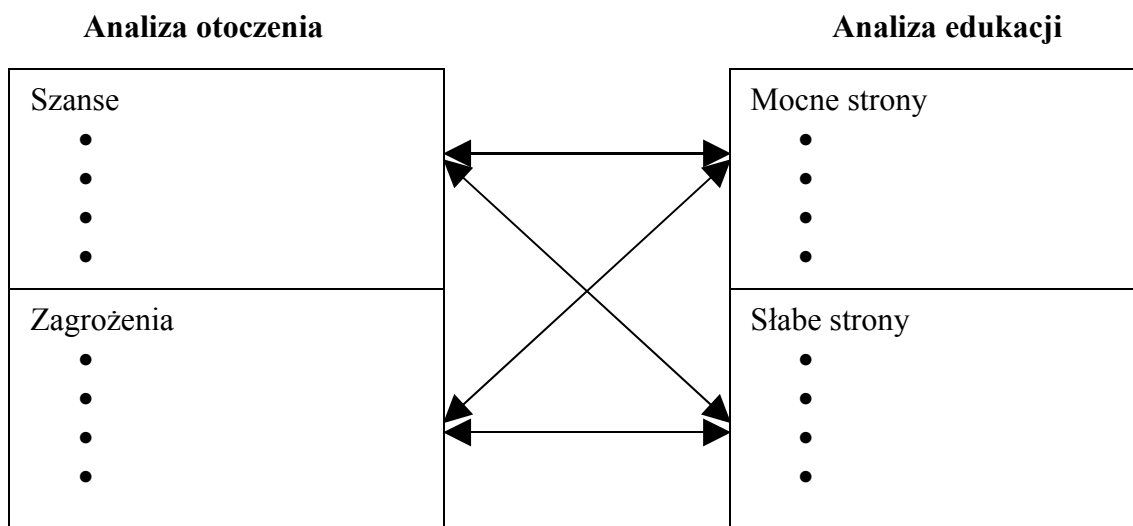
1.1. Poziom strategii

Ustalenie strategii rozwoju oświaty w Wielkopolsce oparte zostało na analizie strategii rozwoju województwa wielkopolskiego, narodowej strategii wzrostu zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich w latach 2000 - 2006, analizie strategii na poziomie funkcjonalnym (dla każdego z podsystemów systemu oświatowego), założeń strategicznych dotyczących rozwoju oświaty w Polsce.

Przyjęta procedura postępowania metodologicznego na drodze formułowania strategii to:

1. ustalenie celów strategicznych,
2. analiza otoczenia systemu oświatowego (makro, mezo i mikro),
3. analiza systemu edukacji w województwie wielkopolskim,
4. wzajemne dopasowanie systemu i otoczenia (dopasowanie mocnych i słabych stron oświaty do odpowiadających im szans i zagrożeń tkwiących w otoczeniu (analiza SWOT)).

Relacje zachodzące pomiędzy systemem edukacji a jego otoczeniem

Koncepcja analizy strategicznej (miejsce analizy strategicznej w procesie zarządzania strategicznego)

Zastosowana analiza strategiczna stanowi w założeniach podstawę do formułowania strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim. Z punktu widzenia determinant wyboru strategii wyróżnić można trzy koncepcje formułowania strategii:

1. strategiczne dopasowanie,
2. zorientowane na zasoby,
3. zorientowane na otoczenie (Z. Pierścionek, 1998, s. 88).

Przyjętą koncepcją jest w założeniach metodologicznych koncepcja strategicznego dopasowania, polegająca na identyfikacji zasobów systemu oświaty w Wielkopolsce oraz możliwości jego rozwoju z uwzględnieniem wpływu i oczekiwań otoczenia zewnętrznego.

Wariantami koncepcji strategicznego dopasowania są:

- analiza problemów krytycznych,
- analiza SWOT.

Celem, podjętej dla potrzeb niniejszego opracowania analizy krytycznych czynników otoczenia zewnętrznego i wewnętrznego, jest uzyskanie diagnozy systemu oświaty w województwie, będącej podstawą do stanowienia strategii rozwoju.

1.2. Metoda formułowania strategii

Metoda formułowania strategii rozwoju oświaty SWOT odzwierciedla koncepcję strategicznego dopasowania, formułowanie strategii – stanowi jej konkretyzację (Z. Pierścionek, 1998, s. 100).

Metoda ta równoznaczna jest z podejmowaniem następujących kroków diagnostycznych:

1. określenie słabych i silnych stron systemu oświaty w województwie,
2. znalezienie w otoczeniu zewnętrznym szans i zagrożeń jego rozwoju,
3. przy wykorzystaniu mocnych stron i szans oraz przy jednoczesnym nie angażowaniu słabych stron i unikaniu zagrożeń określenie strategii rozwoju.

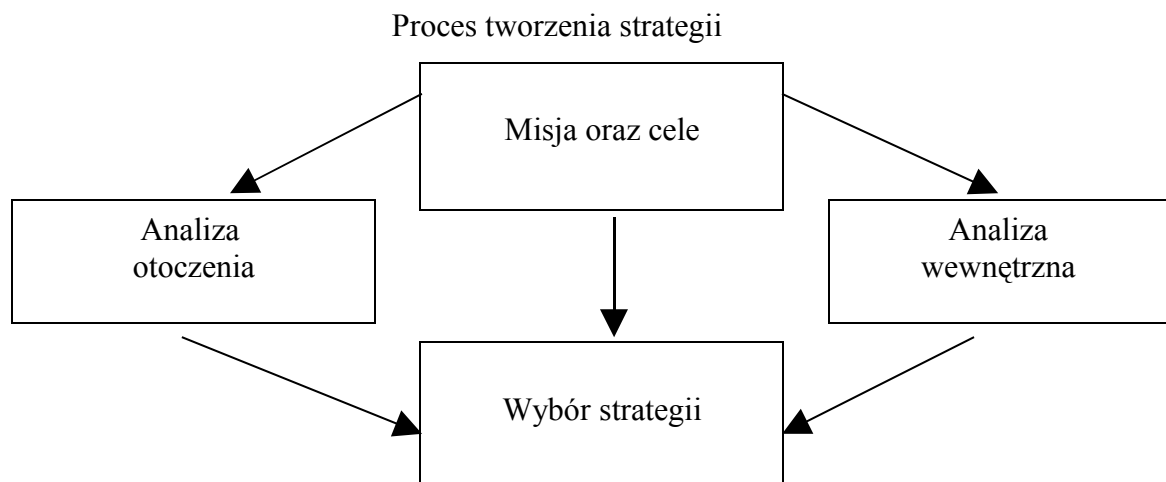
Podejście takie, uzupełnione o prognozę warunków otoczenia (np. demografia, rynek pracy, monitoring zawodów) uznano, mając na uwadze przeznaczenie analizy strategicznej, za najodpowiedniejsze merytorycznie.

Identyfikacja szans w otoczeniu systemu oświatowego i mocnych stron samego systemu pozwala na możliwość zastosowania strategii *typu* SO - Strengths (mocne strony) – Opportunities (szanse). W sytuacji, gdy przeważają słabe strony nad silnymi, ale w otoczeniu warunki są korzystne dla rozwoju oświaty, to można przyjąć strategię WO (wykorzystanie szans otoczenia przy minimalizacji niedoskonałości wewnętrznych samego systemu oświatowego). Z kolei w sytuacji przewagi silnych stron systemu nad słabymi w niekorzystnych warunkach otoczenia przyjąć można strategię typu ST, co oznacza przewyciężenie zagrożeń poprzez wykorzystanie atutów samego systemu.

Jeśli natomiast, w wyniku przeprowadzonej analizy strategicznej ujawnione zostaną czynniki negatywne zarówno po stronie systemu, jak i jego otoczenia to przyjęta winna zostać strategia typu WT, której celem będzie minimalizowanie skutków wynikających z istnienia słabości i unikanie zagrożeń.

Mając na uwadze procedurę tworzenia strategii formułuje się 3 problemy główne ukierunkowujące działania:

1. Jak funkcjonuje system oświaty w województwie wielkopolskim?
2. Jak przedstawia się otoczenie systemu oświatowego (społeczne, ekonomiczne, naturalne, kulturowe, demograficzne, technologiczne) na poziomie województwa i subregionów?
3. Jakie relacje zachodzą pomiędzy systemem oświatowym a jego otoczeniem w województwie wielkopolskim?

(Pierścionek, 1998, s. 83)

Zakłada się, iż rozwój oświaty nie jest celem, lecz środkiem służącym podniesieniu poziomu życia mieszkańców (jakość życia, aktywne uczestnictwo w życiu społecznym i politycznym, zwiększenie zatrudnienia, aktywizacja kulturalna) oraz wzrostowi gospodarczemu (rozwój przedsiębiorczości, obniżanie bezrobocia, konkurencyjność regionu, gospodarka oparta na wiedzy).

Przyjmuje się, że otoczenie systemu oświatowego to system silnie z edukacją powiązany, który istotnie wpływa na procesy zachodzących w nim zmian. Warunkiem zatem efektywności systemu oświaty i realizacji jego podstawowych celów są skuteczne procesy dostosowujące edukację do zmieniających się warunków działania, tworzących otoczenie.

Podkreśla się jednak, iż system oświatowy nie dostosowuje się biernie do wymagań szerszego w stosunku do niego systemu społeczno - gospodarczego, lecz także kształtuje go zgodnie z własnymi celami (np. kształtowanie aspiracji edukacyjnych, transmisja wiedzy do gospodarki itp.).

Opracowane diagnozy i oparta o nie strategia rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim zasada się na podstawowych dla budowy państwa demokratycznego, społeczeństwa obywatelskiego i gospodarki rynkowej, przesłankach związanych z oświatą, jakimi są:

- zwiększenie dostępności oświaty na różnych poziomach dla dzieci i młodzieży z różnych regionów Wielkopolski,
- podniesienie wskaźników skolaryzacji mieszkańców województwa,
- stymulowanie przedsiębiorczości i przeciwdziałanie bezrobociu,
- kulturowa funkcja oświaty,
- oraz w efekcie wyżej wymienionych czynników rozwój społeczno - gospodarczy Wielkopolski.

Zasada równości szans edukacyjnych mająca miejsce w polityce oświatowej jawi się wraz z koncepcją demokratyzacji szkolnictwa. Wydłużenie obowiązku szkolnego, wzrost liczby uczniów na szczeblu szkolnictwa średniego i wyższego oraz ułatwiony dostęp do większości typów szkół to najbardziej widoczne znaki demokratyzacji oświaty. Drugim priorytetem polityki oświatowej jest poprawa jakości kształcenia. Istotne jest tu doskonalenie procesu edukacyjnego w celu uzyskania lepszej skuteczności, trafności oraz wyższej sprawności działania, tak by osiągać wytyczone cele oświaty, zgodne z oczekiwaniami społecznymi i potrzebami województwa, czego miernikiem będzie towarzyszący wzrostowi nakładów na edukację wzrost efektów w postaci poprawy jakości życia mieszkańców i rozwoju społeczno - gospodarczego województwa.

Strategie rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim rozpatrywane są w związku z zaprezentowanymi na wstępie założeniami metodologicznymi, w perspektywie uwarunkowań makrostrukturalnych, regionalnych i lokalnych oraz potrzeb i aspiracji edukacyjnych mieszkańców Wielkopolski - pracodawców, pracobiorców, bezrobotnych, edukatorów, absolwentów (analiza otoczenia systemu oświatowego).

Podstawowymi cechami przedstawionej strategii rozwoju oświaty są: dostępność, kompleksowość, ustawiczność i specyficzność. Budując strategię rozwoju oświaty dla województwa wielkopolskiego dostrzegano konieczność rozstrzygnięcia istniejących w polityce regionalnej dylematów dotyczących wyboru pomiędzy opcją proefektywnościową a prospołeczną opcją dostępu do oświaty w całym jej zakresie i zróżnicowaniu w podstawowych jednostkach terytorialnych (przede wszystkim w powiatach). Także pomiędzy opcją związaną z przestrzenną koncentracją ofert oświatowych, szczególnie tych na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym, zapewniającym im właściwą jakość, a rozproszeniem usług edukacyjnych.

Prospołeczność i rozproszenie usług oświatowych (instytucji oświatowych) prowadzi często do niskiej ich jakości, a w konsekwencji niskiej jakości kapitału ludzkiego. Powoduje to m.in. marginalizację niektórych społeczności i zwiększenie wydatków socjalnych.

Wybór określonej opcji ma też swoje konsekwencje finansowe. Inwestowanie w edukację oznacza należy za inwestycje rozwojowe. Przeznaczenie zaś środków na działalność socjalną ma charakter przede wszystkim konsumpcyjny. W niepokojąco dużym zakresie nieprawidłowości te dotyczą osób w tzw. okresie aktywności zawodowej (20 - 45 lat).

Kolejny dylemat, który należało rozstrzygnąć, związany był z wyborem pomiędzy jedną „typową dla Wielkopolski” strategią oświaty, a strategiami zróżnicowanymi dla poszczególnych regionów Wielkopolski. W przyjętej strategii rozwoju oświaty opowiedziano się za opcją proefektywnościową, zróżnicowaną przestrzennie przy zachowaniu dostępności do oświaty na wszystkich jej poziomach.

2. Cele strategii rozwoju oświaty

Ważnym dla całej istoty formułowania strategii oświatowej jest proces kształtowania jej celów. Cele kształtują strategię globalną, gdyż decydują o ogólnych i szczegółowych zamierzeniach polityki oświatowej (w ogóle) czy poszczególnych instytucji i placówek oświatowych. Cele planowania strategicznego nie tylko mają zmniejszyć ryzyko błędnych decyzji w planowaniu strategicznym, ale w ich stanowieniu zwraca się uwagę na okoliczności, które decydują o złożoności i dynamice warunków otoczenia wpływających także na rodzaj formułowanych celów. W odniesieniu do instytucji i placówek oświatowych cele definiują:

- główny cel i sens ich istnienia,
- długo- i krótkoterminowe cele,
- procesy podejmowania decyzji,
- przewidywane rezultaty ich planów i działań.

Cele każdej instytucji i placówki oświatowej są określone przez:

- istotę jej działań,
- dostępne zasoby,
- kulturę instytucji i placówki (np. wzory działania),
- otoczenie w którym działają,
- główne instytucje prowadzące i nadzorujące placówki i instytucje oświatowe.

Głównym zadaniem podejścia „celowego” w budowaniu strategii jest zapewnienie ciągłej jej aktualizacji w zmieniającym się otoczeniu. Nadaje to instytucji i placówkom oświatowym charakter instytucji „uczących się”. Stają się one w ten sposób instytucjami o kreatywnym charakterze.

W przedstawionej strategii rozwoju oświaty w Wielkopolsce przyjęto następujące cele:

1. **podniesienie wskaźników skolaryzacji i poziomu jakości edukacji,**
2. **wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży na wszystkich poziomach kształcenia niezależnie od jej pochodzenia i miejsca zamieszkania,**
3. **zapewnienie drożności systemu kształcenia w perspektywie edukacji ustawicznej,**
4. **dostosowanie systemu oświatowego w całym województwie i w środowiskach lokalnych do wyzwań społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy,**
5. **rozwijanie aktywnej współpracy różnych podmiotów lokalnego życia gospodarczego, społecznego i politycznego na rzecz edukacji,**
6. **zwiększenie efektywności zarządzania oświatą na poziomie wojewódzkim i lokalnym środowisk (powiatów, gmin).**

Przyjęcie takich celów strategii rozwoju oświaty w Wielkopolsce uznano za ważne, bowiem takie komplementarne postrzeganie edukacji uznać należy za jeden z punktów odniesienia dla całej strategii rozwoju województwa.

Łączenie oświaty z rozwojem gospodarczym nie zawsze jest uświadamiane przez przedstawicieli administracji samorządowej w województwie wielkopolskim. Oświata nie jest uznawana za ważny potencjał rozwoju gminy, wręcz prawie w ogóle nie postrzega się jej jako czynnika rozwoju. Co więcej w wielu gminach dostrzega się wiele zagrożeń dla rozwoju oświaty (zob. *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego. Diagnoza stanu województwa – lipiec 2000, II etap, ss. 16-33*). Strategia ta wymaga znaczącej zmiany wobec przypisywanej współcześnie roli kapitału ludzkiego jako efektu edukacji w rozwoju współczesnej gospodarki czy wręcz stwierdzeń o konieczności oparcia gospodarki na wiedzy.

Nierównomierna alokacja kapitału ludzkiego w Wielkopolsce powoduje marginalizację, także gospodarczą, szczególnie w środowiskach o niskim wykształceniu (kapitale ludzkim). Znalazło to swoje potwierdzenie w przedstawionej diagnozie oświaty w Wielkopolsce, w prezentacji i analizie potencjału gospodarczego różnych środowisk lokalnych województwa.

2.1. Podniesienie wskaźników skolaryzacji i poziomu jakości kształcenia

Diagnoza oświaty w Wielkopolsce wykazała, że w strukturze wykształcenia ludności w wieku 15 lat i więcej dominują osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym. Jest ono charakterystyczne szczególnie dla mieszkańców małych miasteczek i wsi. Wyższe od przeciętnego wykształcenie mają przede wszystkim mieszkańcy Poznania, miast powiatowych i powiatu poznańskiego. To rozproszenie kapitału ludzkiego ma swoje uwarunkowania dla potencjału gospodarczego tych regionów. Biegunami rozwoju stają się przede wszystkim miasta powiatowe i Poznań. Infrastruktura komunikacyjna oraz uwarunkowania ekonomiczne powodują, że nie zawsze jednak to pełnienie funkcji biegunów rozwoju dla osób spoza tych miejscowości jest możliwe.

Także nie wszystkie miasta powiatowe spełniają funkcje biegunów rozwoju. Dotyczy to przede wszystkim takich miast jak: Turek, Wągrowiec, Środa, Gostyń, Chodzież, Grodzisk i Międzychód. Na tysiąc mieszkańców w tych rejonach Wielkopolski liczba uczniów nie przekracza 52 (przy 83,1 w Poznaniu i 134,3 w Lesznie i powiecie leszczyńskim).

Dlatego też osiągnięcie wskaźnika 80,0% objętych nauką w szkołach ponadgimnazjalnych (zob. *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego, Sejmik Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2000*) należy w różnych regionach Wielkopolski postrzegać w różnej perspektywie czasowej.

Konieczne jest więc określenie priorytetów oświatowych dla poszczególnych regionów Wielkopolski. Dla tych o niskim wskaźniku skolaryzacji ważną jest opcja prospołeczna np. zachowanie małych szkół niezależnie od kosztów ich utrzymania. Dla regionów o wysokim wskaźniku skolaryzacji - opcja proefektywnościowa.

Podniesienie wskaźnika skolaryzacji w województwie wielkopolskim postrzegać należy także w perspektywie istniejącej struktury szkolnictwa i konieczności jej zmiany. Najwyższe wskaźniki bezrobocia dotyczą absolwentów zasadniczych szkół zawodowych oraz średnich szkół zawodowych. Najniższe zaś absolwentów liceów ogólnokształcących i szkół wyższych. Duże rozdrobnienie szkół na poziomie ponadgimnazjalnym nie przyczyni się do podniesienia wskaźników skolaryzacji, skomplikuje jednak organizację procesu kształcenia i wnosi konieczność międzygminnych porozumień w celu tworzenia szkół zgodnie z zainteresowaniami młodzieży oraz regionalnej i lokalnej gospodarki.

Szkoły zawodowe, tak zasadnicze, jak i średnie pełnią bardziej funkcje socjalne (opóźniają wejście w bezrobocie) niż funkcje kształcące (human development). Stąd konieczność zmiany profilu kształcenia w szkołach zawodowych dostosowanego do przekształceń gospodarczych, a nie wyłącznie do (nie)kompetencji nauczycieli czy też konieczności uruchamiania jednostek o różnych profilach kształcenia ze względu na istniejącą bazę lokalową. Jakość kształcenia wiąże się m.in. z kompetencjami nauczycielskimi i rynkiem pracy. Dane przedstawione w rozprawie „Edukacja – przeciwdziałanie bezrobociu i rozwój przedsiębiorczości” (opr. E. Solarczyk-Ambrozik i K. Przyszczypkowski, Poznań 2001) wskazują, że uczniowie świadomi swoich niekompetencji, postrzeganych w perspektywie aktualnego rynku pracy, nie zawsze znajdują zrozumienie wśród nauczycieli, którzy poprzestają na dotychczasowych metodach kształcenia i sami poszukują dodatkowych form kształcenia.

Jawi się konieczność kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli, szczególnie w perspektywie zmian zachodzących w otoczeniu szkoły, motywowanie ich do opracowywania programów autorskich odwołujących się do ogólnych założeń programowych danego typu szkoły czy przedmiotu.

Działania te winny być wspierane przez samorządy lokalne i szkoły wyższe.

Rozważyć należy także możliwość zatrudniania nauczycieli, szczególnie w szkołach zawodowych, które w większym stopniu od pozostałych winny uwzględniać wymagania gospodarki rynkowej, nie tylko na czas nieokreślony, ale także i czas określony. Takie zatrudnienie zwiększy pożądaną dla zawodu nauczycielskiego mobilność.

Szczególną troską otoczyć należy szkolnictwo dla dorosłych, prawie nieobecne poza miastami powiatowymi. Jest to powodem nie tylko reprodukcji niskich wskaźników skolaryzacji w małych miastach i wsiach, ale przy migracjach młodych ludzi z tych środowisk obniżenia tych wskaźników. Zwiększa się w ten sposób ubóstwo tych środowisk i ich marginalizacja (zob. Kwieciński, 2002).

Realizacja tych zadań wymaga integracji działań na poziomie gmin i miast (związki gmin i związki miast). Wymagana jest też większa koncentracja środków finansowych, szczególnie na poziomie szkolnictwa ponadgimnazjalnego.

2.2. Wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży na wszystkich poziomach kształcenia (niezależnie od ich pochodzenia i miejsca zamieszkania)

Działania dotyczące wyrównania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, szczególnie ze środowisk marginalizowanych (wsi, małych miast oraz ze środowisk bezrobotnych) winny mieć nie tyle charakter działań doraźnych, ale postać rozwiązań systemowych. Systemowe rozwiązania winny być podporządkowane tezie o konieczności połączenia wiedzy z gospodarką (gospodarka oparta na wiedzy). Dlatego dążyć należy do likwidacji czynników, które utrudniają młodzieży z rejonów marginalizowanych dostęp do edukacji, co w konsekwencji pogłębia ich marginalizację. Do czynników tych należą: brak w środowisku zamieszkania placówek oświatowych (np. na wsi przedszkoli czy dostępu do zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych), utrudnienia komunikacyjne szczególnie związane z dostępem do szkół ponadgimnazjalnych czy też czynniki materialne (brak środków na edukację dzieci w rodzinach o niskich dochodach).

Diagnoza oświaty w województwie wielkopolskim wykazała, że utrudniony dostęp do edukacji przedszkolnej i na poziomie ponadpodstawowym mają:

- dzieci i młodzież ze wsi i małych miasteczek takich powiatów, jak: wrzesiński, śremski, pleszewski, wągrowiecki, krotoszyński i koniński,
- dzieci i młodzież rodziców z wykształceniem nie wyższym niż zasadniczym zawodowym z regionów, w których jest najwyższy wskaźnik bezrobocia (powiaty złotowski, koniński, czarnkowsko - trzcianecki, wągrowiecki),
- niepełnosprawni, których w Wielkopolsce szacuje się na około 3,0% całej populacji dzieci i młodzieży i spośród których około 0,05% nie korzysta, szczególnie w środowiskach wiejskich, z żadnych form nauki i opieki.

Szczególną troską otoczyć należy edukację na poziomie przedszkolnym w środowiskach wiejskich, w których nastąpił w ostatnim okresie czasu znaczny spadek liczby placówek (1999/2000 – 1672 przedszkoli, 2000/2001 – 1617 przedszkoli). Likwidacja przedszkoli w tych środowiskach często łączyła się z likwidacją szkół podstawowych. Nie tylko zubażało to kulturowo te środowiska, ale przede wszystkim utrudniało start szkolny tych dzieci. Miejsce zamieszkania decydowało w ten sposób o różnicowaniu startu szkolnego tych uczniów. Najtrudniejsza sytuacja w tym zakresie występuje w powiatach, w których podstawową formą gospodarowania było rolnictwo. Z kolei dostęp do edukacji na poziomach ponadgimnazjalnych winien być związany z dostosowaniem typu i rodzaju tych szkół dla potrzeb gospodarki i aspiracji dzieci, a nie tylko do możliwości kadrowych (nauczycielskich). Miarą właśnie efektywności edukacji na tym poziomie jest jej dopasowywanie do przemian gospodarczych w środowisku lokalnym i regionalnym.

Aby ten postulat został zrealizowany należy z jednej strony zachować istniejącą sieć burs i internatów, a z drugiej uruchomić nowe w miejscach gdzie ich brak, aby młodzież mogła z tej oferty kształcenia skorzystać.

Zwiększyć należy także mobilność nauczycieli, m.in. poprzez wprowadzanie okresowego, a nie wyłącznie stałego zatrudnienia. W tworzonych szkołach ponadgimnazjalnych należy kierunki kształcenia dopasować do lokalnych i regionalnych przemian gospodarczych. Doskonalić należy także strukturę wydatków budżetowych gmin w celu wspierania możliwości

edukacyjnych dzieci ze środowisk marginalizowanych, a także wspierać uczniów zdolnych poprzez system stypendialny.

Diagnoza systemu oświaty w Wielkopolsce wskazuje na niepokojące zjawisko marginalizacji oświaty dorosłych, szczególnie poza ośrodkami miejskimi. Powoduje to dalszą marginalizację osób o niskim wykształceniu. Wydatki budżetowe, które przeznaczone są na działalność socjalną dla dorosłych winny być w większym stopniu przekazywane na ich edukację (zawodową).

Edukacja dorosłych winna w większym niż dotychczas stopniu być przedmiotem zainteresowania przedsiębiorców, a nie tylko władz samorządowych. Przedsiębiorcy poprzez wspieranie edukacji włączają się w proces edukacji ustawicznej ważnej także dla jakości funkcjonowania ich zakładów pracy. Należy rozważyć możliwość wprowadzenia w edukacji zawodowej systemu dualnego kształcenia polegającego na łączeniu kształcenia zawodowego w szkołach z kształceniem w przedsiębiorstwach.

Szczególnie w edukacji zawodowej ponadgimnazjalnej i w edukacji dorosłych kształcenie winno być w większym niż dotychczas stopniu oparte na współpracy pomiędzy szkołą a gospodarką (m.in. przez system praktyk w różnego rodzaju przedsiębiorstwach i zakładach pracy).

Konieczne jest tworzenie lobbingu na rzecz współpracy szkolnictwa i gospodarki szczególnie w społecznościach lokalnych (gminy, powiaty).

Warunkami poprawy efektywności kształcenia zawodowego są: otwarcie edukacji na gospodarkę, wejście gospodarki (przedsiębiorstw ze środowiska lokalnego) w proces kształcenia oraz opracowanie prawno - organizacyjnego systemu współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a przedsiębiorstwami (zob. M. Kabaj, 2001, ss. 195-196).

2.3. Zapewnienie drożności systemu kształcenia w perspektywie edukacji ustawicznej

Drożność systemu kształcenia i jego spójność mają zapewnić możliwość kontynuowania kształcenia i doskonalenia zawodowego w cyklu całego życia. Drożność systemu należy łączyć z jego dostępnością. Dlatego ważnym zadaniem dla edukacji staje się likwidowanie barier zewnętrznych, które są konsekwencją zmiany systemu gospodarczego i politycznego, przejawiających się w znaczących zróżnicowaniach społecznych ograniczających dostępność oświaty w cyklu całego życia młodzieży, zależnie od jej miejsca zamieszkania i pochodzenia, niewyrównanych w wystarczającym stopniu przez działania państwa i jednostek samorządu terytorialnego (zob. Kwieciński, 2002).

Należy także stymulować działania dotyczące zmian systemu wartości i aspiracji, szczególnie dzieci i młodzieży oraz ich rodziców związanych z edukacją ku zwiększaniu zainteresowania coraz wyższym poziomem kształcenia.

Koniecznym staje się prowadzenie monitoringu zagrożeń dla realizacji drożności systemu kształcenia w tych regionach województwa wielkopolskiego, gdzie wskaźniki skolaryzacji nie ulegają znaczącej poprawie. W innym bowiem przypadku drożność będzie „pustym” zapisem, który nie znajdzie swojego wyrazu w biografiach edukacyjnych dzieci i młodzieży.

Drożność systemu kształcenia ma także swój sens wówczas, gdy młodzież po ukończeniu edukacji będzie miała możliwość podjęcia pracy.

Problem drożności wskazuje na konieczność systemowego ujmowania edukacji w triadzie: system edukacyjny – dostępność – praca. Ujęcie to wskazuje na konieczność zaangażowania w proces kształcenia pracowników oświaty, samorządów lokalnych i przedsiębiorców. Oświata staje się w ten sposób problemem społecznym.

2.4. Dostosowanie systemu oświatowego do wyzwań społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy

Edukacja będzie spełniała swoją cywilizacyjną funkcję jeżeli będzie uwzględniała wyzwania przyszłości. Obecnie perspektywą dla edukacji jest jej łączenie z najnowszymi technikami informacyjnymi, znajomością języków obcych i przemian w globalnej gospodarce. Systemy oświatowe ponoszą pełną odpowiedzialność za upowszechnienie wiedzy oraz wyposażenie w kompetencje (umiejętności, kwalifikacje i postawy) młodych ludzi, umożliwiające sprostanie występującej współcześnie konkurencyjności.

Stąd ważnymi cechami wyniesionymi z edukacji są: umiejętność konceptualizacji, koordynacji i konsolidacji w odróżnieniu od dotychczas dominujących - wiedzy i wiadomości. Szkoła powinna być postrzegana jako jedna z wielu, a nie jedyna instytucja oświatowa. Dążyć należy do stworzenia społeczeństwa uczącego się.

Dlatego też w programach reformy systemu oświaty nie należy koncentrować się przede wszystkim na zmianach strukturalnych (organizacyjnych), ale także na uruchamianiu nowych kierunków studiów na wszystkich poziomach kształcenia oraz podejmować działania na rzecz podnoszenia jego jakości. Takie podejście do edukacji wymaga połączenia myślenia diagnostycznego i programowego. Obserwuje się bowiem w ostatnim okresie czasu, i to na wszystkich poziomach kształcenia, wzrost liczby szkół, ale i pogorszenie jakości kształcenia. Nierównomiernie rozwijają się bowiem wszystkie podmioty ważne dla procesu kształcenia. Wzrostowi liczby szkół nie towarzyszy dynamiczny proces kształcenia i doskonalenia nauczycieli związany z przemianami w otoczeniu edukacji i nie towarzyszy temu wzrost nakładów na oświatę. Szczególnie deficyty w tym zakresie występują w kształceniu zawodowym, które leży u podstaw gospodarki opartej na wiedzy.

W strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim należy określić strukturę kształcenia uwzględniającą rozwój gospodarczy regionu. Koniecznym jest rozstrzygnięcie czy przyjąć średni udział kształcenia zawodowego, jaki ma miejsce w krajach UE $\pm 60,0\%$ i $\pm 40,0\%$ kształcenia ogólnokształcącego, czy też proponowaną w reformie systemu edukacji w Polsce z roku 2000 strukturę: $\pm 80,0\%$ wykształcenie średnie poświadczone egzaminem maturalnym i $\pm 20,0\%$ wykształcenie zawodowe.

Problem dotyczy relacji pomiędzy ogólnymi założeniami reformy oświaty obowiązującymi dla całego kraju, a specyfiką województwa przy zachowaniu dostępu do wszystkich typów i rodzajów szkół. Należy także doskonalić koncepcje programowe na wszystkich poziomach kształcenia, ustalając relacje pomiędzy przedmiotami ogólnohumanistycznymi, a specyficznymi dla profilu kształcenia. Istnienie bloku ogólnohumanistycznego postrzegać należy w perspektywie konieczności edukacji ustawicznej.

Koniecznym staje się opracowanie strategii rozwoju szkolnictwa zawodowego w województwie wielkopolskim z uwzględnieniem specyfiki różnych środowisk lokalnych (E. Solarczyk-Ambrozik, 1999). Funkcję biegunów rozwoju mogłyby przejąć ośrodki zamiejscowe wyższych uczelni, jak i wyższe szkoły zawodowe umiejscowione w miastach powiatowych. Kierunki studiów w tych ośrodkach i uczelniach winny w większym, niż dotychczas stopniu, uwzględnić potrzeby rozwoju gospodarczego i społecznego regionów, w których są zlokalizowane.

Szczególną troską otoczyć należy nauczanie języków obcych na wszystkich poziomach kształcenia. Okazuje się, że przedsiębiorcy, nie tylko w większości nie znają języków obcych, ale i nie oczekują ich znajomości od swoich pracowników. Dotyczy to przede wszystkim małych i średnich przedsiębiorstw. Można założyć, że działalność tych przedsiębiorstw będzie ograniczona do lokalnego (krajowego) rynku. W perspektywie globalizacji gospodarki zjawisko to uznać należy za niekorzystne.

2.5. Rozwijanie aktywnej współpracy różnych podmiotów lokalnego życia politycznego, społecznego i gospodarczego na rzecz rozwoju edukacji

Demokratyzacja i decentralizacja oświaty wskazuje na konieczność wypracowania, z jednej strony podziału ról, zakresu kompetencji i mechanizmów skutecznej współpracy między podmiotami odpowiedzialnymi za prowadzenie szkół i nadzór pedagogiczny (*Projekt Departamentu Strategii i Rozwoju*), a z drugiej strony współpracy z samorządem lokalnym, z całą społecznością lokalną i regionalną.

Dążyć należy bowiem do jak najlepszego wykształcenia i przygotowania młodych ludzi do pracy i życia. Ten drugi element jest często w kształceniu pomijany. Może być on rozwijany m.in. poprzez zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne. Społeczna i gospodarcza rola edukacji winna być dostrzegana przez różne podmioty życia politycznego, gospodarczego i społecznego. Należy zapobiegać segmentacji edukacji na poszczególnych poziomach i w jej różnych rodzajach (typach). Edukacja winna znaleźć swoje miejsce w różnego rodzaju strategiach (planach) rozwoju województwa wielkopolskiego i jego zróżnicowanych środowisk lokalnych.

Przykłady planów rozwoju, które winny zawierać odniesienia do edukacji:

- Koncepcje rozwoju gospodarki województwa z uwzględnieniem rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.
- Koncepcje rozwoju rolnictwa i przemian strukturalnych na wsi.
- Koncepcje rozwoju infrastruktury technicznej (komunikacyjnej).
- Koncepcje rozwoju infrastruktury społecznej łącznie z migracjami.
- Koncepcje dotyczące zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich.
- Finanse publiczne, ich struktura.

W strategiach tych winny znaleźć miejsce następujące zadania oświatowe:

- rozwijanie kompetencji ważnych z perspektywy społeczeństwa informacyjnego i gospodarki rynkowej (inwestowanie w kapitał ludzki),
- wspieranie działań przeciwdziałających bezrobociu i rozwijanie przedsiębiorczości,
- kształtowanie postaw innowacyjnych,
- rozwój kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych, przeciwdziałających analfabetyzmowi funkcjonalnemu,
- poprawa dostępności młodzieży wiejskiej do edukacji na wszystkich poziomach (m.in. poprawienie infrastruktury komunikacyjnej),
- rozwijanie postaw mieszkańców środowisk wiejskich do zmiany sposobów gospodarowania,
- działanie na rzecz poprawy infrastruktury wszystkich typów i rodzajów szkół (wyposażenie w komputery),
- inwestowanie przez przedsiębiorców w edukację, jako inwestowanie w kapitał ludzki przyszłych pracodawców i pracobiorców (doksztalcanie pracowników).

Dla realizacji tych działań konieczne jest aktywizowanie podmiotów społecznych środowiska lokalnego. Powstałe w ten sposób partnerstwo edukacyjne w odróżnieniu od partnerstwa administracyjnego umożliwia powstawanie oddolnych inicjatyw edukacyjnych w celu osiągnięcia przez ucznia maksimum jego możliwości rozwojowych. Partnerstwo edukacyjne ma także na celu poszerzenie przestrzeni edukacyjnej poza obszar szkoły (zob. M. Mendel, 2001). Wskazane jest także organizowanie seminariów na rzecz rozwijania gospodarki opartej na wiedzy.

Decentralizacja nie może być traktowana jako zagrożenie dla rozwoju oświaty. Jej celem jest zdynamizowanie aktywności społeczności lokalnych dla podnoszenia jakości kształcenia oraz uspołeczniania procesu zarządzania oświatą (szkołą).

Społeczności lokalne winny być zainteresowane:

- promowaniem nowoczesnych programów szkolnych,
- organizowaniem zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych,
- wyposażaniem szkół i placówek oświatowych w nowoczesne środki kształcenia (m.in. komputery),
- wspieraniem doksztalcania nauczycieli,
- organizowaniem środków finansowych dla oświaty.

2.6. Zwiększenie efektywności zarządzania na poziomie wojewódzkim i lokalnym (powiatów i gmin)

Nadzór nad edukacją nadal pozostaje w gestii państwa, natomiast prowadzenie placówek oświatowych powierzone zostało samorządom lokalnym. Takie rozdzielanie kompetencji organów prowadzących szkoły i placówki oświatowe wymaga doskonalenia efektywności zarządzania i nadzoru nad oświatą.

Dlatego też należy szczególną troską otoczyć ważne czynniki sprzyjające podnoszeniu jakości edukacji, które związane są z zarządzaniem oświatą. Są to:

- wprowadzenie jednolitego systemu oceny jakości pracy szkół i placówek oświatowych,
- prowadzenie stałego monitoringu, ewaluacji, badań jakości szkoły, systemu upowszechniania informacji jako narzędzi planowania, projektowania i realizacji polityki oświatowej (kierunków zarządzania i nadzoru (*zob. Strategie rozwoju edukacji narodowej, 2001, ss. 37-38*), określenia stopnia zgodności rzeczywistych osiągnięć z założonymi celami łącznie z przyszłymi potrzebami rynku pracy, ustalenia kryteriów, wskaźników i standardów istotnych dla osiągnięć uczniów, a także podnoszenia jakości ich dokonań edukacyjnych oraz badania i doskonalenia kwalifikacji nauczycielskich,
- zatrudnianie w placówkach nadzoru pedagogicznego i jednostkach samorządu terytorialnego pracowników o wysokich kwalifikacjach związanych z oświatą.

Postuluje się uruchomienie: Centrum Monitoringu Oświatowego i Innowacji Edukacyjnych. Centrum zlokalizowane byłoby przy Urzędzie Marszałkowskim.

Przedstawione cele rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim wskazują na konieczność podjęcia przez jednostki samorządowe szeregu działań organizacyjnych. Za podstawowe z tych działań uznać należy:

1. opracowanie i wdrożenie systemu zbierania informacji dotyczących oświaty, które winny być szczegółowo gromadzone, aktualizowane i analizowane. Informacje te winny być zbierane z różnych jednostek samorządowych, które realizują zadania oświatowe,
2. opracowanie i wdrożenie systemu pozwalającego na wszechstronną analizę zbieranych informacji. System ten powinien porównywać zbierane informacje z aktualnie realizowanymi zadaniami oraz potrzebami, a także zadaniami perspektywicznymi; zapewnia to postrzeganie rozwoju oświaty w określonej perspektywie czasowej uwalniając się w ten sposób od doraźnych nacisków,
3. określenie procedur realizacji zadań bieżących i perspektywicznych w celu stworzenia systemu priorytetów i kryteriów wyboru zadań pierwszoplanowych. Procedury te wymagają uwzględnienia środków, które są niezbędne dla realizacji postawionych zadań,
4. opracowanie i wdrożenie systemu komunikacji w obrębie jednostek samorządowych oraz systemu komunikacji z otoczeniem. Umożliwi to nie tylko wszechstronniejszą analizę problemów oświaty, ale także nadanie jej bardziej społecznego charakteru,
5. określenie i wdrożenie sposobów analizy i oceny realizowanych celów i zadań oświatowych na różnych poziomach oświaty i sposobów ich realizacji poprzez jednostki samorządowe,

6. opracowanie systemu monitoringu oświaty. System taki miałby na celu zapewnienie stałego nadzoru realizacji zadań oświatowych różnych podmiotów systemu oświaty. Monitorowaniu podlegałyby także procedury i środki realizacji zadań oświatowych (por. *Planowanie i zarządzanie strategiczne*. Opracowanie: Zespół Trenerów FRDL, Warszawa 1997, ss. 23-30)

Opracowanie i wdrażanie strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim winno zapewnić ciągłość i spójność działań, ale i ich elastyczność. Problem dotyczy jak najbardziej skutecznego wykorzystania posiadanych zasobów.

3. Uwarunkowania rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim

3.1. Uwarunkowania makrostrukturalne

Uwarunkowania makrostrukturalne odniesione zostaną z jednej strony do gospodarki opartej na wiedzy i społeczeństwa informacyjnego, z drugiej zaś strony do wdrożonej reformy oświaty w Polsce.

We współczesnym świecie wiedzy i informacji umiejętność wykorzystania ich w praktyce postrzegana jest jako kluczowy czynnik postępu.

Coraz częściej stwierdza się, że wielkim demiurgiem gospodarki opartej na wiedzy jest "społeczeństwo dysponujące odpowiednimi zasobami, umiejętnościami oraz wolą długookresowego myślenia i działania, dlatego też ważną rolę w kształtowaniu gospodarki opartej na wiedzy przypisuje się edukacji stwierdzając, że współczesne społeczeństwo to takie w którym funkcjonuje system permanentnej edukacji" (A. Kukliński, 2001, ss.203-204).

Gospodarka oparta na wiedzy może być tworzona tylko wtedy gdy społeczeństwo zdaje sobie sprawę z konieczności permanentnego odnawiania zasobów swojej wiedzy i umiejętności. Według M. Gibbons ten system permanentnej edukacji winien funkcjonować w stałej konfrontacji z zasobami najbardziej aktualnej wiedzy, wiedzy XXI wieku. Winna to być wiedza o zasięgu globalnym, co nie eliminuje lokalnych i regionalnych sposobów myślenia i działania. Wiedza ta także winna charakteryzować się silną dynamiką rozwoju nie negując dorobku ludzkości w zakresie poznania naukowego, który ma niezmienną wartość. Wiedza, która winna znaleźć się w systemie edukacji permanentnej jest także tą wiedzą, której mechanizmy rozwoju są bardzo silnie uwarunkowane społecznie. Są to mechanizmy zarówno koncentracji, a także mechanizmy rozproszenia, związane z wielopodmiotowością procesów tworzenia i absorpcji wiedzy (M. Gibbons, 1995). Wytwarzanie wiedzy staje się więc w coraz mniejszym stopniu działalnością zamkniętą. Prawo wytwarzania wiedzy w gospodarce opartej na wiedzy rozprzestrzenia się poza środowiska akademickie. Nauka wychodzi poza kontrolę instytucji specjalnego typu (np. szkoły wyższe, ośrodki badawczo - rozwojowe itp.) i jest procesem coraz bardziej społecznie rozproszonym.

W raporcie OECD stwierdza się, że "szkoła jako dom wiedzy napotyka rosnącą konkurencję innych źródeł wiedzy, w tym informacji i rozrywki oraz przedsiębiorstw, które określają się jako wytwory i pośredniczą w wymianie wiedzy". Wiedzę uważa się za "podstawowy element wyłaniającego się sposobu produkcji", a uczenie się za najważniejszy proces (OECD, 2000).

Nowe relacje pomiędzy produkcją (gospodarką) a wiedzą zmieniają diametralnie rolę szkoły (od podstawowej do szkoły wyższej). Szkoła (edukacja) staje się w ten sposób instytucją zdolną do przystosowania się do zmieniających się warunków działania oraz warunki te kształtującą (S. Kwiatkowski, 2001, s. 254).

Drugim ważnym czynnikiem wpływającym na kształtowanie strategii oświatowej uznano konieczność budowania społeczeństwa informacyjnego. Najnowsze media uważa się nie tylko za "dziedzinę narzędzi intelektualnych wykorzystywanych w tworzeniu struktury wiedzy poszczególnych ludzi", ale przede wszystkim zwraca się uwagę, że tworzą one "nową ogólnoswiatową domenę komunikowania się" (W. Strykowski, W. Skrzydlewski, 2002, ss.7-9). Dlatego też alfabetyzację społeczeństwa w obrębie najnowszych technologii informacyjnych uważa się za szczególnie ważne zadanie edukacyjne. Zadaniem edukacji staje się wychodzenie poza tradycyjną bazę edukacji, jaką była i nadal jest umiejętność pisania, czytania i znajomość arytmetyki. Alfabetyzacja społeczeństwa w obrębie najnowszych technologii dotyczyć winna umiejętności użycia nowych mediów w celu zapewnienia sobie sprawnego dostępu do informacji i przekazywania ich, umiejętności w pozyskiwaniu, organizowaniu, selekcji

i ocenianiu informacji oraz tworzenia komunikatów w mediach (W. Strykowski, W. Skrzydlewski, 2002, ss. 7-8). W przedstawionej strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim wizja społeczeństwa informacyjnego postrzegana została jako zadanie edukacyjne dla dzieci i młodzieży, ale i także jako zadanie edukacyjne dla nauczycieli. Trzecim ważnym czynnikiem wśród makrostrukturalnych uwarunkowań strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim jest wprowadzona (częściowo zmodyfikowana) reforma rozwoju oświaty w Polsce. Reforma systemu edukacji narodowej, która rozpoczęła się 1 września 1999 roku rozciąga się na wiele lat i obejmuje wszystkie etapy kształcenia. Aby w pełni zrealizować cele reformy edukacji konieczne jest współdziałanie centralnych organów władzy państwowej, władz samorządowych, organizacji pozarządowych i innych licznych instytucji. Te wszystkie podmioty w przedstawionej strategii rozwoju oświaty uznano za ważne dla realizacji reformy oświaty w Polsce.

Reforma oświaty wymusza konieczność istnienia społeczeństwa uczącego się. Jest to jedno z podstawowych założeń przyjętej strategii rozwoju oświaty w Wielkopolsce.

3.2. Uwarunkowania regionalne i lokalne

Województwo wielkopolskie zajmuje drugie miejsce (po mazowieckim) pod względem powierzchni (29,8 tys. km²), a gęstość zaludnienia jest niższa od średniej krajowej (112 osób/km², w kraju 124 osoby/km²).

Jeśli chodzi o aktywność zawodową i przedsiębiorczość mieszkańców mierzona liczbą osób pracujących, liczbą podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON i stopą bezrobocia, to województwo wielkopolskie należy do czołowych województw kraju. Wśród silnych stron województwa wielkopolskiego postrzega się położenie w pasie infrastrukturalnym W – E (Zachód - Wschód), ponadprzeciętny stan środowiska, szybki postęp w infrastrukturze komunalnej i ochronie środowiska. Wśród cech mieszkańców Wielkopolski postrzeganych jako mocne strony wymienia się niski poziom bezrobocia (choć jest ono lokalnie bardzo zróżnicowane), duży udział dochodów z aktywności gospodarczej i wysoki poziom tożsamości regionalnej. Zwraca się także uwagę, że i obszary wiejskie w porównaniu do znacznej części reszty kraju charakteryzują się ponadprzeciętną intensywnością i efektywnością produkcji rolnej, korzystną infrastrukturą gospodarstw (przewaga indywidualnych gospodarstw rolniczych), dużym odsetkiem gospodarstw rolnych oceniających się jako rozwojowe (mimo, że w ostatnim okresie czasu lata 2000 - 2002 odsetek ten nieco zmalał), wyższą niż średnia w kraju wyposażeniem gospodarstw, generalnie dużym potencjałem produkcyjnym.

W gospodarce Wielkopolski do mocnych stron zalicza się stosunkowo wysoki PKB (3 lokata i w stosunku do przeciętnego w kraju - (rok 1999) był wyższy o 5,2%), stosunkowo wysoką wydajność przemysłu, jej zróżnicowaną strukturę gałęziową i wielkościową, duży udział sektora prywatnego, wysoką aktywność gospodarczą mieszkańców i stosunkowo duży udział nakładów na inwestycje. Potencjał ten stwarza szansę na rozwój i tak już wysokiej aktywności gospodarczej, postęp w restrukturyzacji, wzrost aktywności inwestycyjnej gmin oraz otwarcie rynków unijnych. Można więc stwierdzić, że zakorzenienie mieszkańców Wielkopolski (wielopokoleniowość), które minimalizuje migracje wewnątrzregionalne wpływa na silne poczucie tożsamości regionalnej i wzrost szeroko rozumianej aktywności ludności województwa wielkopolskiego (K. Przyszczypkowski, 1999, ss. 122-148).

Te mocne strony nie są jednak równomiernie rozmieszczone w całym województwie wielkopolskim. Zróżnicowanie to wskazuje także na konieczność dostosowania zadań edukacyjnych do potrzeb społeczności lokalnych województwa wielkopolskiego.

Wśród słabych stron mieszkańców niektórych lokalnych środowisk wymienia się niską mobilność zawodową i przestrzenną, nierównomierną dostępność komunikacyjną, liczne obszary o wysokiej stopie bezrobocia, duże rozdrobnienie gospodarstw i ich słabe wyposażenie, niski udział sektorów "wysokiej szansy" i liczne jednak obszary o niskim potencjale gospodarczym (*Strategia rozwoju Wielkopolski. II etap - diagnoza stanu województwa*, Poznań 1999; *Informacja o sytuacji społeczno -gospodarczej województw*, Warszawa, kwiecień 2002). To co ważne dla strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim i postrzegane

w perspektywie gospodarki opartej na wiedzy to niestety słabe wykorzystanie nauki w gospodarce. Te słabe strony prowadzić mogą do marginalizacji części obszaru regionu, zahamowania w nich wzrostu gospodarczego i braku alternatyw, co w konsekwencji wyrazi się w eliminacji kapitału rodzinnego i otwarcia na konkurencję (*Strategia rozwoju Wielkopolski. II etap...*, Poznań 1999, ss. 43-44).

Regionalna specyfika województwa wielkopolskiego i lokalne w nim zróżnicowanie nie pozostaje obojętne dla budowania strategii rozwoju oświaty. Regionalność i lokalność stają się kategoriami w tę strategię rozwoju oświaty wpisanymi.

3.3. Uwarunkowania demograficzne

W przedstawionej strategii rozwoju oświaty w Wielkopolsce ważną rolę wśród uwarunkowań przypisano czynnikowi demograficznemu. Zwrócono uwagę nie tylko na rozkład wiekowy ludności województwa wielkopolskiego, ale także na takie czynniki, jak aktywność ekonomiczna (udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, wieku produkcyjnym i wieku poprodukcyjnym) i procesy migracyjne.

Czynniki te pozwalają na spojrzenie na oświatę w perspektywie kształcenia ustawicznego i w swojej konsekwencji zwracają uwagę na konieczność dynamicznego ujmowania oświaty, także w odniesieniu do lokalnych zróżnicowań. Takie spojrzenie na oświatę przenosi w większym niż dotychczas stopniu odpowiedzialność za jej rodzaj i charakter na lokalne (powiatowe i gminne) władze samorządowe.

Liczba mieszkańców województwa wielkopolskiego w wyniku przyrostu naturalnego i salda migracji w latach 1995-2001 wzrosła o 0,9% i liczy 3,4 mln mieszkańców (3 miejsce w kraju). W 109 miastach wielkopolskich mieszka blisko 58,0% ludności, a we wsiach 42,0%. Wieś skupia znaczną część ludności Wielkopolski, co przy problemach oświaty wiejskiej jest nieobojętne dla budowania strategii oświaty postrzeganej z makroregionalnej perspektywy. Można zakładać, że dostępność i wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z tych środowisk, jak i jakość edukacji będą podstawowymi problemami oświaty wiejskiej, co nada jej charakteru bardziej społecznego niż proefektywnościowego. Będą to problemy szczególnie charakterystyczne dla powiatów o najniższej gęstości zaludnienia, takich jak: powiat złotowski, czarnkowsko - trzaniecki, chodzieski, wągrowiecki, międzychodzki, nowotomyski, leszczyński i kaliski (*Strategia sektorowa w zakresie ochrony zdrowia województwa wielkopolskiego*, Poznań, luty 2001, ss.10-19).

Województwo wielkopolskie charakteryzuje się wysokim udziałem ludności poniżej 25 roku życia (37,3%), ale i przyrostu ludności w wieku powyżej 65 lat (o 5,7% od 1995 roku). Dzieci w wieku 7-14 lat stanowią najliczniejszą grupę wiekową (prawie 12,0% ogółu mieszkańców Wielkopolski). Obserwuje się jednak spadek ludności Wielkopolski w wieku przedprodukcyjnym (o blisko 60 tys. osób w porównaniu z rokiem 1997). W wieku przedprodukcyjnym w województwie wielkopolskim w roku 2000 było 25,2% ludności, w wieku produkcyjnym 61,3% i wieku poprodukcyjnym 13,5%. Przyrost naturalny wynosi 1,0% ale wykazuje tendencję spadkową, a saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały ma wartość dodatnią + 0,4% (*Informacja o sytuacji społeczno - gospodarczej województw*, Warszawa 2001, Nr 4, s. 151). Najwyższy wskaźnik ludności w wieku przedprodukcyjnym ma podregion pільski 27,0%, a najniższy miasto Poznań 19,4%. W mieście Poznaniu jest też najwięcej, w porównaniu do innych podregionów województwa wielkopolskiego, ludności w wieku poprodukcyjnym (16,3%, a w podregionie pільskim 12,1%) i ujemny przyrost naturalny (- 2,3% podczas gdy w podregionie pільskim wynosi on + 2,3%).

Można więc stwierdzić, że ludność miast "starzeje się", podczas gdy w środowisku pozamiejskim i to często o wysokim wskaźniku bezrobocia (powiaty: kępiński, krotoszyński, słupecki, wągrowiecki, ostrzeszowski i wrzesiński) mamy dodatni przyrost naturalny. Ten dodatni przyrost naturalny (choć o mniejszej niż dotychczas dynamice) i to w rejonach o wysokim wskaźniku bezrobocia nie pozostanie bez wpływu na jakość edukacji (dostępność do szkół, ich infrastruktura itp.).

W 2000 roku w województwie wielkopolskim liczba pracujących wynosiła 1,4 mln, z tego 77,4% w sektorze prywatnym. Maląo zatrudnienie w przemyśle (w porównaniu z 1995 rokiem) o 2,6% i w budownictwie o 3,0%. Zatrudnieni zaś w działalności badawczej i rozwojowej stanowili 7,1% (o 1,1% wskaźnik niższy od wskaźnika krajowego; zob. *Informacja o sytuacji społeczno - gospodarczej województw*, Warszawa 2001, Nr 4, ss. 151-152).

Zmiana struktury zatrudnienia wymusza zmianę kompetencji zawodowych. Rodzą się więc nowe zadania edukacyjne przede wszystkim dla osób w wieku produkcyjnym. Dlatego ważną rolę należy przypisać doksztalcaniu i doskonaleniu zawodowemu. Obserwuje się także w województwie wielkopolskim wzrost bezrobotnych (w porównaniu do grudnia 2000 roku liczba bezrobotnych wzrosła o 44 tys. osób tj. o 22,7%). Ten wzrost bezrobotnych jest szczególnie charakterystyczny dla osób powyżej 55 lat i to w skali całego województwa (największy w podregionie pilskim - z 12,2% w roku 1998 do 22,6% w roku 2001). Liczba bezrobotnych na wsi w stosunku do 2000 roku wzrosła o 20,6% - najszybciej w kraju (*Informacja o sytuacji społeczno - gospodarczej województw*, Warszawa 2001, s. 152).

Tendencje demograficzne obserwowalne w województwie wielkopolskim są właściwe dla tendencji ogólnokrajowych. Przewiduje się, że w Wielkopolsce w wyniku malejącego przyrostu naturalnego liczebność siedmiolatków i to aż w 208 gminach zmniejszy się, a skala rozmiaru tego spadku w roku 2004 może osiągnąć nawet 50,0%.

Największy spadek nastąpi w powiatach pilskim, złotowskim, słupeckim, kaliskim i kępińskim

(w niektórych miejscowościach tych powiatów). Zmniejszy się także, choć już nie tak wyraźnie

jak w grupie siedmiolatków, liczebność dzieci w wieku 13 lat. Zjawisko to wystąpi w 164

gminach (powiaty: nowotomyski, międzychodzki, częściowo szamotulski i poznański).

Z kolei w latach 2000 - 2004 na terenie całej Wielkopolski obserwuje się wyraźny wzrost młodzieży w wieku 19 lat (w 144 gminach rozmieszczonych równomiernie na całym obszarze województwa). Jest to okres rozpoczynania nauki w szkołach wyższych co nie pozostanie bez wpływu na zainteresowanie studiami. Po roku 2005 obserwować będziemy z kolei spadek młodzieży w tej kategorii wiekowej (*Strategia sektorowa w zakresie ochrony zdrowia...*, ss. 15-19). Całokształt demograficznej specyfiki województwa wielkopolskiego wskazuje na konieczność postrzegania zróżnicowanych zadań dla oświaty w zależności od środowiska (miasto - wieś), lokalizacji (centrum województwa - peryferie), wieku (zmieniająca się liczba dzieci i młodzieży w poszczególnych kategoriach wiekowych - powstanie nowych szkół lub zwiększenie liczebności dzieci w klasach istniejących, szkół do likwidacji), rodzaju aktywności zawodowej (od doksztalcania się osób pracujących do przekwalifikowania się bezrobotnych). Stąd konieczność wyboru w strategii oświaty między opcją związaną z przestrzenną koncentracją ofert oświatowych gwarantując ich wysoką jakość, a rozproszeniem usług edukacyjnych (a więc opcją prospołeczną). Dla władz samorządowych jawią się następujące zadania:

- konieczność diagnozowania sytuacji demograficznej i ekonomicznej w swoich społecznościach lokalnych,
- modyfikowanie polityki oświatowej w zależności od zmieniających się warunków w środowisku lokalnym,
- konieczność postrzegania realizacji zadań własnych gminy dotyczących oświaty w perspektywie zadań regionu czy całego województwa (niektóre z tych zadań będą możliwe do realizacji poprzez "związki gmin").

4. Szkolne formy kształcenia dzieci i młodzieży – cele, zadania i sposoby realizacji

4.1. Wychowanie przedszkolne

W nowej strukturze organizacyjnej edukacji narodowej wychowanie przedszkolne, zgodnie z art. 14 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty nadal pozostaje ofertą edukacyjną dla dzieci w wieku 3 - 6 lat, a jego podstawową formą edukacyjną jest przedszkole. Przedszkola są uzupełniane oddziałami przedszkolnymi w szkołach podstawowych.

W art. 14 ust. 3 ustawy o systemie oświaty potwierdza się, że gwarantem prawa dziecka sześciolatniego do rocznego przygotowania przedszkolnego jest gmina. Natomiast o tym czy dziecko z tego prawa korzysta decydują rodzice lub opiekunowie. Ustawodawca pozostawia radzie gminy prawo do ustalania liczby przedszkoli zgodnie z wolą i potrzebami mieszkańców i określa zasady odpłatności.

Dlatego też w przypisywaniu roli i znaczenia wychowaniu przedszkolnemu ważnymi czynnikami są: sytuacja społeczno - ekonomiczna rodzin oraz możliwości organizacyjno - ekonomiczne gminy. W rodzinach bezrobotnych (np. przede wszystkim bez pracy są matki) bądź w rodzinach o wysokim statusie materialnym (gdzie matki z własnego wyboru nie podejmują pracy) rolę przedszkola dla dzieci sześciolatnich mogą przejąć oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych. Zmniejszałoby to koszty gminy związane z oświatą. Wymagane jest jednak stałe monitorowanie sytuacji społeczno - ekonomicznej rodzin, których dzieci są w wieku przedszkolnym. Sytuacja rodzin może także różnicować rangę zadań realizowanych przez przedszkola, od dominacji zadań opiekuńczych w rodzinach o niskim statusie ekonomicznym do dominacji zadań dydaktycznych (wspomaganie rozwoju dziecka) i wychowawczych związanych z osiągnięciem "gotowości szkolnej" przez dzieci w rodzinach o wysokim statusie ekonomicznym.

Zadaniem gmin jest więc konieczność stałego monitorowania sytuacji społeczno - ekonomicznej rodzin dzieci w wieku przedszkolnym.

Z analizy danych dotyczących przedszkoli wynika, że głównym organem prowadzącym są samorządy gminne, których przedszkola gromadzą 96,1% dzieci, następnie organizacje wyznaniowe - 1,8%, różne stowarzyszenia - 0,8% i osoby fizyczne - 0,5%.

Od roku 1998 obserwuje się spadek liczby dzieci uczęszczających do przedszkoli, a także likwidację tych placówek na terenie całego województwa (w tym na wsiach). Spadek liczby placówek wychowania przedszkolnego jest niewspółmiernie duży w stosunku do zmniejszania się liczby dzieci w tym wieku. Utrwalający się taki stan może znacznie utrudniać start szkolny dzieci nieobjętych wychowaniem przedszkolnym. Dlatego też zadaniem władz samorządowych szczególnie w takich powiatach, jak: wrzesiński, śremski, międzychodzki, gostyński i chodzieski, gdzie mamy do czynienia z najmniejszą liczbą przedszkoli, jest zahamowanie tego procesu. Także zbyt mała liczba przedszkoli specjalnych (257 w całym województwie) nie stwarza możliwości objęcia dzieci w wieku przedszkolnym z różnego rodzaju schorzeniami

programem wychowania przedszkolnego (*Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych województwa wielkopolskiego, rok 2000/2001*. Kuratorium Oświaty w Poznaniu 2001, ss. 8-9). Sytuacja ta dotyczy dzieci mieszkających przede wszystkim na wsiach i w małych miasteczkach. Dlatego też należy opracować program indywidualnego wychowania dla tych dzieci przez szkoły podstawowe i przez poradnie psychologiczno - pedagogiczne. Podstawą takiego rozwiązania może być projekt *"Małe dziecko"*, którego celem jest opracowanie i podjęcie działań wspomagających rozwój i edukację małych dzieci (*Biblioteka Reformy. Ministerstwo Edukacji Narodowej o przedszkolach*, Warszawa 2000, ss. 42-44).

Kolejnym czynnikiem, który należy uwzględnić w planach pracy przedszkoli są koszty ich utrzymania. Dotychczas o kosztach przedszkola decydowała liczba dzieci w przedszkolu lub oddziale. Im dzieci było mniej tym koszt był większy. Okazało się, że przedszkola szczególnie na wsiach stawały się przedszkolami najdroższymi dla gmin, a także i rodziców. Było to często podstawą ich likwidowania, co powodowało znaczące różnicowanie między dziećmi z miast a dziećmi wiejskimi, jeśli chodzi o szanse edukacyjne. Rodziło to większe zagrożenie ze względu na opóźniony start edukacyjny w późniejszym wieku bezrobociem, którego skutki są likwidowane także przez gminę, choć wprawdzie z innego funduszu.

Zasadą leżącą u podstaw systemu oświatowego winno być likwidowanie przyczyn, a nie skutków, czyli późniejszej patologii.

Należy także rozwijać sieć przedszkoli niepublicznych, do działania których w większym niż dotychczas stopniu winny przygotowywać szkoły wyższe kształcące nauczycieli wychowania przedszkolnego. Warunki do powstania przedszkoli niepublicznych winny stwarzać także władze samorządowe gmin. Dla władz samorządowych w zakresie wychowania przedszkolnego jawią się następujące zadania:

- wyrównywanie szans dostępu do przedszkoli dzieci z rejonów marginalizowanych m.in. poprzez tworzenie przedszkoli niepublicznych i włączanie w ich powstawanie organizacji pozarządowych,
- zapewnienie drożności kształcenia od początków edukacji formalnej (od przedszkoli) poprzez wspieranie programów indywidualnych dla dzieci z małych miejscowości nie objętych wychowaniem przedszkolnym przed 6 rokiem życia i dzieci z różnego rodzaju schorzeniami (w ramach pensum realizować to mogliby nauczyciele nauczania początkowego),
- optymalizacja liczby dzieci w oddziałach przedszkolnych m.in. poprzez obniżenie kosztów funkcjonowania przedszkoli,
- zmiana struktury budżetów gmin z wyraźnym łączeniem wydatków na oświatę z wydatkami na działalność socjalną,
- wspieranie rozwoju partnerstwa edukacyjnego na rzecz wychowania przedszkolnego szczególnie w małych miastach i na wsiach, aby zapewnić dzieciom równy start oświatowy.

4.2. Szkolnictwo podstawowe

Głównym celem wprowadzonej w życie reformy oświaty jest radykalne podniesienie jakości edukacji szkolnej. Celowi temu służyć mają szeroko zakrojone zmiany programowe, organizacyjne, finansowe, kadrowe, nadzorcze i badawcze. Dlatego też w budowaniu strategii rozwoju oświaty w odniesieniu także do szkoły podstawowej, jak i pozostałych szkół należy stosować kompleksowe podejście uwzględniające wymienione wyżej cele reformy. Główny cel reformy - podnoszenie jakości kształcenia we wszystkich szkołach realizowany winien być w postaci trzech głównych zadań edukacyjnych, polegających na dostarczeniu uczniom wiedzy ogólnej, kształtowaniu umiejętności praktycznego wykorzystania zdobywanej wiedzy oraz rozwijanie postaw moralnych o istotnym znaczeniu dla ich rozwoju osobowego i życia społecznego (zob. *Strategia rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2005*, Warszawa 2001, ss. 17-20). Zadania te wymagają znaczących zmian programowych, dydaktycznych i organizacyjnych.

Diagnoza wykazała, że zmiany oświatowe w województwie wielkopolskim w szkołach podstawowych zachodzą w różnym zakresie i ze zróżnicowaną dynamiką. Najszybciej nastąpiły zmiany strukturalne, które polegały na powołaniu 6-letnich szkół podstawowych i 3-letnich gimnazjów, choć nie zawsze lokalowo rozdzielonych. Zmiany te wymagały zmian lokalizacji szkół co wywołało w niektórych miejscowościach niepokoje społeczne.

Ogółem w roku szkolnym 2000/2001 w województwie wielkopolskim działało 1279 szkół podstawowych, w tym 20 szkół podstawowych niepublicznych z uprawnieniami szkół publicznych i 50 szkół podstawowych specjalnych (*Raport o edukacji...*, Kuratorium Oświaty w Poznaniu, 2001, s. 5).

Analiza danych z lat 1998 - 2001 wskazuje na systematyczny spadek liczby szkół podstawowych (łącznie z szkołami filialnymi). Obserwuje się także znaczący spadek liczby dzieci uczęszczających do szkół podstawowych i to w całym województwie z 437 005 uczniów (łącznie z uczniami szkół specjalnych) w roku szkolnym 1998/99 do 298 657 w roku szkolnym 2000/2001. (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, Aneks, s. 219; *Raport o edukacji...*, Poznań 2001, ss. 8-10 i 64). Biorąc pod uwagę prognozę demograficzną do roku 2004 (*Strategia rozwoju Wielkopolski. I etap - raport o stanie województwa*, Poznań 1999) dla dzieci 7-letnich zauważyć należy, iż:

- w 208 gminach województwa wielkopolskiego zmniejszy się liczebność tej grupy wiekowej (nawet do 50,0%),
- w 17 gminach nastąpi wzrost liczby dzieci tej kategorii wiekowej,

Zmniejszenie się liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej wpłynie na:

- zmniejszenie się liczby szkół podstawowych,
- konieczność zmiany lokalizacji tych szkół,
- zmniejszenie się liczby pełnozatrudnionych nauczycieli.

Władze samorządowe gmin staną przed:

- koniecznością wyboru pomiędzy rozproszeniem szkół podstawowych, a ich koncentracją zapewniając odpowiednią ich infrastrukturę i wysoki poziom kształcenia,
- zmianą charakteru zatrudnienia nauczycieli - przy wariacie rozproszenia nauczyciele szkół podstawowych szczególnie nauczania w kl. I - III mogliby w ramach obowiązków podejmować zadania na rzecz edukacji dzieci w wieku przedszkolnym (np. w klasach "0" w miejscowościach, gdzie nie ma przedszkoli np. na wsiach, bądź w formie indywidualnej pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym po opracowaniu autorskiego programu i jego zatwierdzeniu przez władze oświatowe),
- możliwością wykorzystania budynków po zlikwidowanych szkołach na ośrodki edukacji ustawicznej i działalności kulturalnej,
- koniecznością organizowania dowozu uczniów do szkół w przypadku ich lokalizacji poza miejscem zamieszkania dzieci.

W gminach, gdzie konieczne będzie rozproszenie szkół podstawowych, co spowoduje mniejszą liczbę dzieci w klasach, stworzyć należy szczególne warunki dla podniesienia jakości kształcenia przez zwiększenie nacisku na indywidualną pracę nauczyciela z uczniem. Stąd zadaniem kolejnym dla tych gmin będzie wspieranie doszkącania nauczycieli (problemy kadry nauczającej omówione zostaną w dalszej części przedstawionej strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim (zob. rozdz. 10).

Zmiana lokalizacji szkół wymuszana zmniejszeniem się liczby dzieci w wieku szkolnym stawia przed gminami zadania tworzenia partnerstwa edukacyjnego związanego z programami: "*Bezpieczna droga do szkoły*", "*Mała szkoła*", "*Małe dziecko*" i "*Szkoła z klasą*".

4.3. Szkolnictwo gimnazjalne

Kluczem do zasadniczego celu reformy jest gimnazjum, bowiem ta nowa szkoła jest już praktycznie w każdej gminie. Wszelkie analizy wykazują, że gimnazja są lepiej wyposażone niż szkoły podstawowe, a gimnazja wiejskie dużo lepiej niż wiejskie szkoły podstawowe. Stąd różnica pomiędzy gimnazjum wiejskim a miejskim jest znacznie mniejsza, niż różnica

między wiejską i miejską szkołą podstawową. Można więc stwierdzić, że gimnazja, szczególnie na wsi przyczyniają się do wyrównywania szans edukacyjnych (K. Konarzewski, 2000, ss. 64-66). Wprawdzie nadal większość gimnazjów dzieli budynek ze szkołą podstawową, jednak dzięki staraniom gmin gimnazja pracują w lepszych warunkach niż szkoły podstawowe.

W województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2000/2001 było 545 gimnazjów, w tym 20 gimnazjów niepublicznych z uprawnieniami szkół publicznych i 57 gimnazjów specjalnych (*Raport o edukacji - w szkołach i placówkach oświatowych...*, Poznań 2001, ss. 5, 11-13).

Porównując jednak dane odnoszące się do szkolnictwa gimnazjalnego w powiatach województwa wielkopolskiego z prognozą demograficzną dla 13 - latków, można przypuszczać, że w powiatach, w których odnotowano największą liczbę gimnazjów (poznańskim, gnieźnieńskim i leszczyńskim) spadnie liczba uczniów tych szkół. Spadnie ona także w powiecie międzychodzkiem, w którym do gimnazjów uczęszcza najmniejsza liczba uczniów (zob. E. Solarczyk-Ambroziak, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, ss. 26-28).

Ogółem gimnazja w województwie wielkopolskim gromadzą 68,5% młodzieży w tym wieku z miast i 31,5% młodzieży ze wsi. Z 14 072 uczniów dojeżdżających w roku szkolnym 2000/2001 do gimnazjów od 4-5 km na miasto przypada 48,6%, a na wieś 51,4%. Proporcje są więc wyrównane, bowiem duża liczba uczniów w miastach dojeżdża do szkół komunikacją miejską (*Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, s. 11).

Nauka w gimnazjach okazuje się jednak trudniejsza niż w szkołach podstawowych. Analiza danych z ogólnopolskich badań wskazuje, że około 40,0% nauczycieli stwierdza, że w klasie pierwszej gimnazjum wzrosła w porównaniu ze szkołą podstawową liczba uczniów nieradzących sobie z nauką. Uczniowie gimnazjum dostawali też niższe stopnie niż przed rokiem w szkole podstawowej (K. Konarzewski, Warszawa 2000, s. 64).

Sytuacja ta znajduje potwierdzenie także w województwie wielkopolskim.

W roku szkolnym 2000/2001 z ogólnej liczby 1233 uczniów pozostających w tej samej klasie 79,8% uczyło się w gimnazjach miejskich, a 20,2% w gimnazjach wiejskich (*Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, 2001, ss. 11-12).

Gimnazja, jak wskazują różne analizy wnoszą problemy, które nie miały miejsca w takim zakresie w szkołach podstawowych. Są to:

- wzrost obciążeń uczniów związanych z dotarciem do szkoły (od 15 min. do 1 godz.),
- zwiększenie obciążenia rodzinnych budżetów (wzrost wydatków na podręczniki i przybory szkolne, wydatki na wycieczki itp.),
- wzrost zachowań patologicznych (wagary, niszczenie sprzętu szkolnego, agresja werbalna i fizyczna, palenie tytoniu i picie alkoholu itp.),

Dlatego też przed samorządem gminnym i nadzorem pedagogicznym stają takie zadania jak:

- ciągłe doskonalenie infrastruktury gimnazjów, szczególnie tam gdzie dzielą one wspólnie budynek ze szkołą podstawową,
- otoczenie właściwą opieką uczniów dowożonych do gimnazjów,
- doskonalenie współpracy pomiędzy nauczycielami gimnazjum a doradcami metodycznymi,
- wspieranie doskonalenia i doksztalcania nauczycieli (współ ze szkołami wyższymi),
- opracowanie razem z nauczycielami, pedagogami szkolnymi, poradniami psychologiczno - pedagogicznymi programów zapobiegania patologii w szkole (gimnazjum) i środowisku lokalnym (ucznia),
- opracowanie indywidualnych programów pracy z uczniami, którzy mają problemy w nauce, szczególnie w pierwszej klasie gimnazjum (przejście z różnych szkół podstawowych),
- stałe monitorowanie gimnazjów m.in. ze względu na zmieniającą się sytuację demograficzną, problemy wychowawcze i dydaktyczne (analfabetyzm funkcjonalny), jakie się w nich pojawiają.

Realizacja tych zadań, jak i zadań statutowych gimnazjów przyczyni się do znacznego ich udziału w wyrównywaniu szans edukacyjnych młodzieży szczególnie z regionów marginalizowanych.

4.4. Szkolnictwo ponadgimnazjalne

Celem szkolnictwa ponadgimnazjalnego jest danie możliwości uzyskania świadectwa maturalnego każdemu młodemu człowiekowi, którego zdolności i motywacja temu sprzyjają, niezależnie od miejsca jego zamieszkania. Zadaniem szkolnictwa ponadgimnazjalnego jest nie tylko przygotowanie do dalszej nauki w szkołach wyższych, ale i przygotowanie do współczesnego rynku poprzez wyposażenie absolwentów tych szkół w takie kompetencje, które umożliwiają samozatrudnienie.

Elastyczny system kształcenia ponadgimnazjalnego stwarza możliwość rozwoju poprzez różnego rodzaju profile kształcenia zróżnicowanych potrzeb i aspiracji młodzieży. Etap kształcenia ponadgimnazjalnego wymaga szczególnej troski władz administracyjnych (MENiS i Kuratoriów), które ustalają nie tylko strukturę systemu szkolnictwa ponadgimnazjalnego ale i jego podstawy programowe, a także określają kompetencje w jakie winni być wyposażeni absolwenci tych szkół. Do władz samorządowych gmin należy dopasowanie szkolnictwa ponadgimnazjalnego nie tylko do aspiracji i potrzeb młodzieży, ale i do lokalnego i globalnego rynku pracy. Analiza dotychczasowego szkolnictwa średniego, szczególnie szkolnictwa zawodowego wykazała, że wielu absolwentów tych szkół po ich ukończeniu staje się bezrobotnymi (zob. E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski *"Edukacja -przeciwdziałanie bezrobociu i rozwój przedsiębiorczości"*, Poznań 2001; *Biuletyn informacyjny*. Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, kwiecień 2001; *Raport o bezrobociu absolwentów szkół podstawowych Poznania i powiatu poznańskiego z roku szkolnego 1999/2000*. Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu, maj 2001).

Struktura szkolnictwa ponadgimnazjalnego w województwie wielkopolskim wskazuje na jego zróżnicowanie w porównaniu do obowiązującej dotychczas struktury szkolnictwa ponadpodstawowego.

Zmiana struktury szkolnictwa jest ważną, bowiem typ szkoły wyraźnie różnicuje aspiracje edukacyjne młodzieży. Młodzież liceów ogólnokształcących planuje dla siebie zawody wymagające nieomal bez wyjątku wyższego wykształcenia. Plany młodzieży ze średnich szkół zawodowych skupiają się przede wszystkim w obrębie wykwalifikowanych usług, a młodzieży zasadniczych szkół zawodowych dotyczą przede wszystkim zawodów tzw. wykwalifikowanego (robotnika) rzemieślnika (Z. Kwieciński, Toruń 2002). Należy się zastanowić, czy szkoły zasadnicze zawodowe są szansą czy pułapką dla młodzieży. Jest to problem nie tylko młodzieży, ale i władz samorządowych.

Z kolei młodzież w liceach niepublicznych w wyższym stopniu niż publicznych - wskazuje na zawody atrakcyjne publicznie. Zróżnicowane aspiracje zawodowe i edukacyjne młodzieży w zależności od typu i rodzaju szkoły przyczyniają się do selekcji społecznej, a w konsekwencji wpływają na stratyfikację społeczną. Jest to ważna konstatacja nie tylko dla młodzieży, ale i dla władz oświatowych i samorządowych.

Aktualnie w województwie wielkopolskim, w porównaniu do okresu sprzed reformy więcej jest liceów ogólnokształcących (łącznie z liceami profilowanymi), które razem stanowią 48,3% szkół ponadgimnazjalnych (17,7% sprzed reformy). Mniej jest techników (25,8%) - wcześniej 58,4%. Natomiast liczba zasadniczych szkół zawodowych pozostała na niezmienionym poziomie: jest ich 25,8%, a było 23,9%. Można więc powiedzieć, że aktualnie wyrównują się proporcje pomiędzy liczbą szkół ogólnokształcących i szkół zawodowych. Jest to o tyle ważne, że młodzież szkół zawodowych (szczególnie zasadniczych szkół zawodowych) w większym stopniu od młodzieży kończącej licea ogólnokształcące, była narażona na bezrobocie. Młodzież z liceów ogólnokształcących po ich ukończeniu zainteresowana była dalszymi studiami, podczas gdy absolwenci szkół zawodowych w większości zainteresowani byli pracą zawodową. W większym stopniu młodzież ze szkół zawodowych niż z liceów ogólnokształcących przejawiała tzw. "analfabetyzm funkcjonalny", odrzucona była na margines kulturalny, zawodowy i społeczny co prowadziło do trwałej marginalizacji i opóźnienia emancypacji (Z. Kwieciński, Toruń 2002). Dalsze plany edukacyjne tej młodzieży okazywały się nieadekwatne do ich kompetencji intelektualnych i osiągnięć szkolnych. Stąd ważne jest, że

w planach liceum profilowanego znajdują się przedmioty zgodne z wyzwaniami społeczeństwa informacyjnego (informatyka rozumiana jako technika informatyczna, która nie stanowi samodzielnego przedmiotu i jest zintegrowana z nauczaniem w zakresie innych przedmiotów) i gospodarką opartą na wiedzy (przedmiot przedsiębiorczość) poprzez wyróżnienie 5 profili kształcenia określonych dziedzinami gospodarki (profile: akademicki, techniczno-technologiczny, rolniczo - środowiskowy, społeczno - usługowy i kulturalno - artystyczny). Także w zasadniczych szkołach zawodowych w obszarze kształcenia ogólnego wprowadzone są przedmioty, których zadaniem jest ułatwienie uczniom odpowiedniego funkcjonowania w różnych obszarach życia społecznego. Licea uzupełniające wprowadzają w obszar kształcenia tzw. przedmioty akademickie, które stwarzają warunki dla kontynuowania nauki w szkołach wyższych. Ważnym jednak dla dyrekcji szkół staje się zabieganie o podnoszenie jakości kształcenia, bowiem nie tylko struktura systemu szkolnego, ale i jakość kształcenia decydują o drożności. Zapewnienie drożności w wymiarze strukturalnym jest także zadaniem dla władz samorządowych (starostw) bowiem ważne jest aby młodzież wybierająca np. zasadnicze szkoły zawodowe miała zapewnioną możliwość dalszego kształcenia w zbliżonych profilach (zawodach). Mała mobilność społeczna i czynniki ekonomiczne mogą okazać się barierą w dalszym kształceniu młodzieży tych szkół, jeżeli nie będzie ich w pobliżu miejsca zamieszkania. Stąd ważnym jest stałe monitorowanie aspiracji edukacyjnych młodzieży szkół gimnazjalnych w celu wybrania właściwych profili kształcenia. Dlatego dla kształtowania profilu kształcenia ponadgimnazjalnego ważne stają się:

- prognozy rozwoju województwa wielkopolskiego z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych regionów, powiatów i gmin,
- spójna polityka strukturalna dotycząca rozwoju oświaty, gospodarki i infrastruktury,
- myślenie ponadlokalne w kreowaniu sieci szkół ponadgimnazjalnych,
- monitorowanie przemian społeczno - gospodarczych i demograficznych w województwie, powiatach i gminach,
- tworzenie warunków do powstawania małych i średnich przedsiębiorstw,
- propagowanie przedsiębiorczości i kreatywności jako ważnych cech osobowych pracownika oraz gospodarki opartej na wiedzy.

Aby zrealizować zadania stawiane przed szkolnictwem ponadgimnazjalnym należy:

- zapewnić dostępność do szkół ponadgimnazjalnych młodzieży ze wsi i małych miasteczek zgodnie z ich zainteresowaniami (m.in. poprzez system stypendiów),
- dostosować rodzaj i charakter szkół ponadgimnazjalnych do lokalnego i regionalnego rozwoju gospodarczego,
- rozwijać partnerstwo edukacyjne pomiędzy samorządem lokalnym, przedsiębiorcami i szkołami w celu podnoszenia jakości kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych (kształcenie dualne),
- opracować programy zapobiegające patologii wśród młodzieży szkół ponadgimnazjalnych,
- organizować zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne w celu rozwijania kompetencji wyróżniających związanych z uzdolnieniami uczniów i z profilem kształcenia w tych szkołach,
- wspierać doksztalcanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli,
- opracować system kontroli jakości w szkołach ponadgimnazjalnych,
- tworzyć związki gmin i powiatów dla organizowania własnej sieci szkół ponadgimnazjalnych.

5. Szkoły policealne – szkoły publiczne i niepubliczne

W sytuacji zmiany ustrojowej w Polsce zwiększyła się rola wykształcenia w określeniu szans na rynku pracy. Lepsze wykształcenie przynosi bowiem wyraźne korzyści związane z lepszą pozycją na rynku pracy. Ważną rolę w relacjach pomiędzy (wy)kształceniem, a rynkiem pracy, rynkiem postrzeganym przede wszystkim w regionalnym i lokalnym wymiarze pełnią szkoły policealne. Ich rozwój był (jest) odpowiedzią na brak spójności dotychczasowej oferty edukacyjnej, także i tej na poziomie średnim (obecnie ponadgimnazjalnym) z potrzebami lokalnego i regionalnego rynku pracy. Także utrudniona często (m.in. ze względów ekonomicznych) dostępność do szkół wyższych szczególnie w regionach oddalonych od dużych aglomeracji miejskich stwarzała szansę na dobrą edukację zapewniającą znalezienie po jej ukończeniu pracy w najbliższym środowisku.

W województwie wielkopolskim zwraca uwagę duża dynamika powstania szkół policealnych, szczególnie szkół niepublicznych policealnych. Wzrasta także oferta studiowania w szkołach policealnych w trybie zaocznym. O ile w powiatach gnieźnieńskim i pilskim odnotowano największą ilość placówek kształcenia policealnego (na obszarze tych powiatów liczba szkół policealnych jest wyższa niż liczba szkół ogólnokształcących) o tyle na obszarze powiatów: chodzieskiego, kaliskiego, leszczyńskiego i wągrowieckiego (z wyjątkiem miast: Kalisza i Leszna) nie istnieje możliwość kształcenia się w szkołach publicznych policealnych (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, ss. 40-43). Generalnie stwierdzić należy, że szkolnictwo policealne koncentruje się przede wszystkim w Poznaniu i w miastach na prawach powiatu. Także wzrastająca liczba kierunków kształcenia w tych szkołach (ze 162 w 1999 roku do 206 w 2000 roku) świadczy o dużym wpływie tego typu kształcenia na rynek pracy. Potwierdza to także wzrost studiujących w szkołach policealnych w trybie zaocznym, co świadczyłoby o doskonaleniu zawodowym lub przekwalifikowywaniu się osób pracujących.

Z "*Analizy podaży i popytu na zawody w województwie wielkopolskim*" opracowanej przez Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu (czerwiec 2001) wynika, że sytuacja na rynku pracy nie może być jedynym wyznacznikiem wyboru kierunku kształcenia, także w szkołach policealnych. Okazuje się, że o dostępności danej oferty pracy decyduje także poziom wykształcenia i dodatkowe umiejętności, a nie tylko zawód (zob. Raport o bezrobociu absolwentów szkół ponadpodstawowych, Poznań 2001, ss. 67-72). Szkoły policealne winny być więc postrzegane także w perspektywie kształcenia ustawicznego. Dlatego też w ofercie kształcenia policealnego ważne są: jego charakter (miejsce przedmiotów ogólnokształcących) i jakość. Tym bardziej, że atutem szkół policealnych jest możliwość uzyskania w krótkim okresie czasu (często 2-letnim) kwalifikacji zawodowych. Jest to szczególnie ważne dla absolwentów liceów ogólnokształcących nie podejmujących edukacji w szkole wyższej.

Celem szkół policealnych staje się więc:

- zapewnienie takich warunków kształcenia, aby spełniły one ważną rolę w kształceniu ustawicznym,
- dostosowanie rodzaju i charakteru kształcenia do wyzwań społeczeństwa informacyjnego i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.

Aby cele te zrealizować w odniesieniu do całej Wielkopolski należy:

- *zapobiegać koncentracji szkół policealnych przede wszystkim w dużych i średnich miastach i tworzyć warunki do ich powstawania w małych miastach,*
- rozwijać system stypendialny (współ z przedsiębiorcami) dla wspierania nauki w szkołach policealnych przez młodzież ze środowisk marginalizowanych,
- organizować zajęcia fakultatywne w ramach szkół policealnych w celu zwiększenia ich dopasowania do zmian w otoczeniu szkoły,

- monitorować (przez pracodawców) kompetencje zawodowe absolwentów szkół policealnych w celu dopasowania programów kształcenia do przemian we współczesnej technologii, organizacji pracy i zarządzania zasobami ludzkimi,
- rozwijać partnerstwo edukacyjne na rzecz powoływania szkół policealnych i doskonalenie jakości kształcenia w nich.

Realizacja tych celów i zadań umożliwi rozwijanie lokalnej i regionalnej specyfiki poprzez edukację.

6. Szkolnictwo artystyczne i pozaszkolna oferta edukacyjna dla dzieci, młodzieży i dorosłych

Reforma oświaty postawiła przed nauczycielami wymóg dążenia do "wszechstronnego rozwoju ucznia jako nadrzędnego celu pracy edukacyjnej" ("MEN o programach nauczania - szkoła podstawowa", zeszyt 11). Jednym z przejawów działań prowadzących do realizacji tego celu jest tzw. "nauczanie blokowe", w którym znajduje swój blok "sztuka". Problemem staje się stwarzanie młodzieży na wyższych poziomach kształcenia możliwości realizacji zainteresowań związanych ze sztuką. Umożliwić to mogą szkoły artystyczne, a także placówki wychowania pozaszkolnego.

Diagnoza oświaty wykazała, że w województwie wielkopolskim działają 33 placówki kształcenia w kierunkach artystycznych. Większość z nich ma swoją siedzibę w dużych miastach (18 placówek), stolicach byłych województw, a pozostałe 15 (przede wszystkim szkoły muzyczne I stopnia i szkoły II stopnia oraz jedna szkoła plastyczna) mieszczą się w niektórych miastach powiatowych (zob. E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczykowski, Poznań 2002, s.227, tab. 9). 14 miast powiatowych nie posiada żadnej placówki kształcenia artystycznego. Luka ta wypełniona jest poprzez działające w subregionach województwa wielkopolskiego gminne ośrodki kultury, domy kultury (wiejskie) czy świetlice wiejskie lub spółdzielnie mieszkaniowe. Występuje wyraźne zróżnicowanie w tych placówkach jakości kształcenia artystycznego - od profesjonalnego w szkołach do amatorskiego w domach kultury. Wieś pozostaje poza zasięgiem profesjonalnego kształcenia artystycznego. Obserwuje się zjawisko likwidacji tych instytucji (np. w subregionie pilskim) ze względu na brak wystarczających środków finansowych. Najłatwiejszy dostęp do kształcenia w województwie ma młodzież zainteresowana nauką w szkołach muzycznych. Trudności napotyka młodzież pragnąca uczyć się w szkołach plastycznych (z 3 działających 2 znajdują się w Poznaniu).

Kompensacją dla braku placówek kształcenia artystycznego mogą być zajęcia pozalekcyjne. Oferta zajęć pozalekcyjnych jest szczególnie ważna w tych miejscowościach, które nie posiadają żadnych szkół artystycznych i stanowi szansę realizacji zainteresowań młodzieży bez ponoszenia kosztów związanych z dojazdami lub koniecznością zamieszkania poza miejscem stałego pobytu.

Diagnoza wykazała, że istnieje silny związek pomiędzy możliwością edukacji w placówkach artystycznych i możliwością uczestnictwa w zajęciach pozaszkolnych, a korzystaniem z instytucji kulturalnych takich jak teatry, filharmonie, muzea itp.

Największy odsetek wśród młodzieży korzystającej z tych instytucji stanowiła młodzież z Poznania (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczykowski, Poznań 2002, ss. 55-68).

Celami, jakie stają przed władzami samorządowymi i administracyjnymi dotyczącymi szkolnictwa artystycznego jest:

- rozwój szkół artystycznych i zajęć pozalekcyjnych poza ośrodkami miejskimi,
- zapewnienie dostępu do szkół artystycznych dzieci i młodzieży z regionów marginalizowanych,
- poszerzenie oferty edukacyjnej różnych instytucji artystycznych (np. muzeów, galerii, filharmonii, teatrów itp.),
- stwarzanie warunków dla zatrudnienia nauczycieli w szkołach artystycznych w małych miastach i nauczycieli zajęć pozalekcyjnych (artystycznych) w małych miastach i wsiach,
- prowadzenie stałego monitoringu zainteresowań artystycznych młodzieży w szkołach podstawowych i gimnazjach,

Aby cele te zrealizować należy:

- tworzyć bursy i internaty przy szkołach artystycznych w miastach, w których szkoły te istnieją,
- finansowo wspierać m.in. poprzez system stypendialny naukę w szkołach artystycznych dzieci uzdolnionych, także z regionów marginalizowanych,
- finansowo wspierać tworzenie nowych zespołów artystycznych w różnego rodzaju środowiskach lokalnych,
- tworzyć partnerstwo edukacyjne na rzecz rozwoju szkół artystycznych i różnych form edukacji artystycznej przez różne podmioty życia kulturalnego, społecznego, samorządowego i administracyjnego.

7. Szkolnictwo specjalne

7.1. Szkoły specjalne

Szkolnictwo specjalne tak, jak i całe szkolnictwo w Polsce znalazło się w nowej sytuacji, która wymusza na nowo samookreślenie się. Ważnym staje się określenie szans i zagrożeń „zaspokajania potrzeb, motywacji działania i zdolności człowieka z różnymi odchyleniami od normy, które przy niepełnej sprawności tych osób mogą stanowić trudną sytuację życiową dla osiągnięcia pełnej ekspresji, kreatywności i samorealizacji” (W. Dykcik, 2002, ss. 425-426). Głównym zadaniem szkolnictwa specjalnego staje się rozwój, doskonalenie i samorealizacja osób z różnymi odchyleniami od normy aby zapobiegać ich marginalizacji i wykluczeniu społecznemu, narodowemu i kulturowemu. Problem jest ważny, bowiem w województwie wielkopolskim szacuje się, że około 3,0% całej populacji dzieci i młodzieży powinno mieć zorganizowaną edukację i opiekę w szkołach specjalnych. Jednak około 0,5% tych dzieci nie korzysta z żadnej formy opieki i nauki szkolnej i tylko część z nich realizuje obowiązek szkolny w systemie nauczania indywidualnego. W całym województwie z ogółu 16408 uczniów niepełnosprawnych około 53,0% uczy się w szkołach specjalnych, a około 47,0% w szkołach i placówkach ogólnodostępnych.

Większość szkół (z ogółu 144) dla uczniów niepełnosprawnych (upośledzenie w stopniu lekkim i umiarkowanym) to szkoły podstawowe i gimnazjalne (119). Ponadto funkcjonuje 21 zasadniczych szkół zawodowych specjalnych, 3 licea specjalne i 1 technikum specjalne (*Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, s. 64). Szkoły specjalne charakteryzują się gorszą infrastrukturą od szkół normalnych bowiem tylko 35 posiada pracownie komputerowe, a w 132 są pracownie przedmiotowe. Obserwuje się także brak dobrych podręczników i programów nauczania dla szkół specjalnych.

W celu zapobiegania dalszej segregacyjności w kształceniu dzieci i młodzieży niepełnosprawnej należy:

- dostosować ofertę edukacyjną szkolnictwa specjalnego do potrzeb społeczeństwa z uwzględnieniem wzajemnej współpracy i wspólnego bezpieczeństwa,
- znieść bariery utrudniające lub uniemożliwiające osobom zrehabilitowanym normalne funkcjonowanie w społeczeństwie,
- usprawniać działalność instytucji zajmujących się osobami niepełnosprawnymi.

Zadaniem w odniesieniu do wyżej sformułowanych celów staje się:

- zdiagnozowanie rzeczywistych przejawów różnych rodzajów niepełnosprawności we wszystkich środowiskach lokalnych,
- zdiagnozowanie instytucji i form opieki nad niepełnosprawnymi wszystkich kategorii wiekowych,

- likwidacja barier architektonicznych, komunikacyjnych, finansowych, psychologicznych, społecznych, edukacyjnych i zawodowych w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym warunków do samodzielnego życia,
- równomierne traktowanie wszystkich przejawów niepełnosprawności,
- organizowanie partnerstwa społecznego na rzecz wspierania edukacji osób niepełnosprawnych,
- koordynacja prac szkół, placówek opieki i pomocy niepełnosprawnym, służby zdrowia i poradni psychologicznych w celu podniesienia efektywności edukacji i opieki nad osobami niepełnosprawnymi,
- tworzenie pozytywnego klimatu społecznego wobec osób niepełnosprawnych.

Dla władz samorządowych i administracyjnych ważnym staje się:

- ustawowe wprowadzenie w projektach architektonicznych konieczności rozwiązań ułatwiających funkcjonowanie osobom niepełnosprawnym,
- tworzenie sieci szkół, burs i internatów umożliwiających osobom niepełnosprawnym dostęp do różnego rodzaju ofert edukacyjnych,
- rozwijanie systemu stypendialnego wspierającego naukę osób niepełnosprawnych,
- powoływanie fundacji na rzecz osób niepełnosprawnych,
- opracowanie, wprowadzenie i doskonalenie systemu podejmowania pracy przez osoby niepełnosprawne,
- rozwijanie form opieki na zasadzie wolontariatu nad osobami niepełnosprawnymi, publikowanie różnego rodzaju materiałów (m.in. popularnonaukowych) o niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem,
- tworzenie ośrodków osób niepełnosprawnych.

7.2. Kształcenie integracyjne

Znaczenie kształcenia integracyjnego wzrasta wobec faktu, że w małych miastach i na wsiach brakuje szkół specjalnych, w związku z czym dzieci z różnymi odchyleniami kształcą się w szkołach ogólnodostępnych. W szkołach podstawowych ogólnodostępnych w roku szkolnym 2000/2001 w województwie wielkopolskim kształciło się aż 5267 uczniów niepełnosprawnych, a w gimnazjach ogólnodostępnych 1795 uczniów niepełnosprawnych. Najwięcej uczniów niepełnosprawnych (4602) pozostaje w ogólnodostępnych klasach (po 1-2 uczniów), a dla 534 stworzono w szkołach ogólnodostępnych klasy specjalne (*Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, s. 64). W klasach ogólnodostępnych dominującą formą kształcenia dla uczniów niepełnosprawnych jest nauczanie indywidualne. Zajęciami wyrównawczymi w mieście objętych było 8,1%, a na wsi 6,6% uczniów, natomiast zajęciami korekcyjno - kompensacyjnymi w mieście 4,4%, a na wsi 4,5% uczniów (*Raport o szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, s. 10). Obecność uczniów niepełnosprawnych w szkołach normalnych rodzi różne problemy dydaktyczne i wychowawcze. Obejmują one zarówno młodzież z różnymi odchyleniami, jak i młodzież normalną.

Dlatego też aby proces kształcenia dzieci i młodzieży z różnymi odchyleniami w ramach nauczania integracyjnego spełnił swoje zadanie należy:

- zdiagnozować zakres nauczania integracyjnego aby właściwie zorganizować zaspakajanie potrzeby w zakresie tego kształcenia w różnych środowiskach,
- kształcić nauczycieli do pracy z uczniami niepełnosprawnymi w szkołach ogólnodostępnych (nauczanie integracyjne),
- poszerzyć ofertę podręczników i ćwiczeń dla szkół realizujących nauczanie integracyjne zgodnie z założeniami reformy oświaty,
- doskonalić infrastrukturę szkół realizujących nauczanie integracyjne,
- zapobiegać pojawianiu się problemów wychowawczych w szkołach realizujących nauczanie integracyjne,

- doskonalić współpracę w celu rozpoznania terapii i problemów związanych z nauczaniem integracyjnym,
- stworzyć oferty zajęć pozalekcyjnych w szkołach ogólnodostępnych dla dzieci niepełnosprawnych.

7.3. Poradnictwo i pomoc psychologiczno –pedagogiczna

Analiza danych wskazuje, że w porównaniu do lat ubiegłych, potrzeby w zakresie usług poradni psychologiczno - pedagogicznych wzrastają. Założyć można, że jest to wyrazem wzrostu zrozumienia problemów dydaktycznych i wychowawczych przez rodzinę, szkoły i inne instytucje specjalistyczne (np. służbę zdrowia czy pomoc społeczną itp.). Wzrost ten dotyczy zarówno badań psychologicznych, pedagogicznych, jak i logopedycznych. Szczególny wzrost zapotrzebowania na badania diagnostyczne prowadzone przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne dotyczy uczniów szkół gimnazjalnych, co wiązałoby się z wcześniej sygnalizowanymi problemami dydaktycznymi i wychowawczymi młodzieży podejmującej naukę w pierwszych klasach gimnazjalnych.

Temu zapotrzebowaniu na badania diagnostyczne towarzyszy rozwój sieci poradni w poszczególnych powiatach województwa wielkopolskiego, szczególnie poprzez tworzenie filii. Ogółem w roku szkolnym 2000/2001 w województwie wielkopolskim działało 55 poradni psychologiczno - pedagogicznych. Z analizy danych z pracy poradni psychologiczno-pedagogicznych wynika, że dominującymi są orzeczenia o potrzebie nauczania indywidualnego (3052 orzeczeń) dzieci słabo widzących i słabo słyszących realizujących obowiązek szkolny w szkołach ogólnodostępnych, o potrzebie re kwalifikacji (55 orzeczeń) i w sprawach obniżenia wymagań edukacyjnych (10 871 orzeczeń) oraz opinii dotyczących zaburzeń o charakterze dyslektycznym, dysortograficznym i dysgraficznym (9867 orzeczeń) - zob. *Raport edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, ss. 115-118.

Ważnym aspektem w pracy poradni psychologiczno - pedagogicznych była także pomoc w zakresie orientacji i doradztwa zawodowego.

Istotnym dla realizacji ważnych celów poradni psychologiczno - pedagogicznych jest:

- współpraca z rodzicami, szkołami (pedagogami szkolnymi) w zakresie wykrywania zaburzeń rozwojowych i problemów wychowawczych,
- współpraca z policją, służbą zdrowia i różnymi komisjami ds. profilaktyki,
- organizacja grup wsparcia dla pedagogów i dla nauczycieli prowadzących zajęcia indywidualno - rewalidacyjne i wychowawcze,
- organizowanie różnego rodzaju warsztatów dla nauczycieli, pedagogów i psychologów pracujących w szkołach (integracyjnych i specjalnych),
- współpraca z gminami w tworzeniu programów profilaktycznych i psychoedukacyjnych,
- prowadzenie zajęć z młodzieżą z różnymi problemami dydaktycznymi i wychowawczymi (zajęcia indywidualne i grupowe),
- opracowywanie różnego rodzaju programów instruktażowych.

Poradnie psychologiczno - pedagogiczne winny być traktowane jako ważny partner w procesie kształcenia i wychowania dzieci oraz młodzieży nie tylko specjalnej troski, ale i dzieci wybitnie uzdolnionych, co we współczesnym systemie kształcenia niestety jest nadal marginalizowane.

8. Edukacja językowa i informatyczna

– cele, zadania, sposoby realizacji i instytucje odpowiedzialne

8.1. Edukacja językowa

Diagnoza oświaty w województwie wielkopolskim, jak i raport *"Edukacja -przeciwdziałanie bezrobociu i rozwój przedsiębiorczości"* (red. E. Solarczyk-Ambrozik i K. Przyszczypkowski) wykazały, że znajomość języków obcych wśród młodzieży i dorosłych mieszkańców województwa jest niewystarczająca. Wywołuje to określone skutki, które okazują się szczególnie negatywne w procesach globalizacyjnych, głównie w gospodarce. W konsekwencji prowadzi to do marginalizacji, ograniczając aktywność grupy osób nie znających języków obcych do społeczności lokalnej w aspekcie kontaktów międzyludzkich, jak i gospodarczych. Dlatego też (jak zapisano w *"Strategii rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2005"* (Warszawa 2001, ss. 53-54) należy dołożyć wszelkich starań aby naukę języków obcych w ciągu najbliższych lat upowszechnić, podnieść ich poziom oraz efektywność nauczania i co ważne, aby stworzyć dla wszystkich uczniów porównywalne warunki w tej dziedzinie.

Analiza struktury nauczania języków obcych w Wielkopolsce - zarówno pod względem nauczanych języków, jak i powszechności ich nauczania w poszczególnych typach szkół - pozwala na zidentyfikowanie grupy uczniów, którzy pod względem edukacji językowej są już od wczesnych poziomów nauczania w gorszej sytuacji niż ich rówieśnicy.

Różne sposoby gromadzenia danych nie pozwalają na precyzyjne określenie dokładnej liczby uczniów uczących się języków obcych. Pod względem nauczania języków obcych województwo wielkopolskie zajmuje w Polsce w zakresie języka rosyjskiego 9 miejsce, języka angielskiego 15 miejsce i języka niemieckiego 4 miejsce (*Powszechność nauczania języków obcych w roku szkolnym 2000/2001. Dynamika przemian*, Warszawa 2001).

Możliwości kształcenia językowego w poszczególnych typach szkół są mocno zróżnicowane. W szkołach podstawowych, gimnazjalnych i szkołach średnich dominuje język angielski, natomiast w szkołach zawodowych język rosyjski. Można zauważyć także pewną tendencję do ponadobowiązkowego kształcenia językowego i to we wszystkich typach szkół. Niestety jest to często wynikiem niskiego poziomu nauczania języków obcych w szkołach wszystkich typów i rodzajów. Może to w konsekwencji negatywnie wpływać na kontynuowanie nauki określonego języka na różnych etapach kształcenia. Mamy w tym przypadku do czynienia ze zjawiskiem ograniczonej drożności nauczania, ale w odniesieniu do określonego przedmiotu. Problem ten jest często marginalizowany przez nauczających poszczególnych przedmiotów, jak i władze oświatowe.

Diagnoza oświaty w województwie wielkopolskim wskazuje na zjawisko marginalizacji młodzieży wiejskiej w zakresie nauki języków obcych, szczególnie języka angielskiego i języka niemieckiego przy preferowaniu języka rosyjskiego (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, ss. 86-94).

Pogłębiona analiza edukacji językowej na terenie województwa wielkopolskiego jest utrudniona ze względu na brak informacji dotyczących pozaszkolnych form kształcenia językowego w poszczególnych powiatach i gminach. Brak jest także danych o kursach językowych korespondencyjnych, korepetycjach i wyjazdach zagranicznych do szkół językowych, co nie pozwala na określenie tak popytu, jak i podaży usług w zakresie nauczania języków obcych w środowiskach lokalnych (powiaty, gminy). W celu przeprowadzenia pogłębionej analizy, jak i projektowania systemu optymalizacji nauczania języków obcych we wszystkich typach i rodzajach szkół na terenie całego województwa wielkopolskiego należy:

- zdiagnozować nauczanie języków obcych w poszczególnych typach i rodzajach szkół we

wszystkich szkołach województwa wielkopolskiego ze szczególnym uwzględnieniem szkół realizujących rozszerzone programy nauczania języków obcych i szkół dwujęzycznych,

- opracować system zbierania danych dotyczących nauczania języków obcych oraz udrożnić system informacji pomiędzy instytucjami zainteresowanymi monitorowaniem i wspieraniem nauczania języków obcych w systemie edukacji ustawicznej,
- opracować strukturę i dynamikę popytu i podaży na nauczanie języków obcych poza systemem szkolnym,
- określić zapotrzebowanie na nauczycieli języków obcych w poszczególnych typach i rodzajach szkół oraz w określonych środowiskach,
- opracować system zachęcania nauczycieli języków obcych do pracy w szkołach w małych miastach i na wsiach,
- kształcić wykwalifikowanych nauczycieli języków obcych w różnych typach szkół (szczególnie zadanie dla państwowych wyższych szkół zawodowych),
- podnieść wskaźniki powszechności nauczania języków obcych na wsiach i w małych miastach,
- opracować system pozalekcyjnych form nauczania języków obcych w marginalizowanych środowiskach we współpracy z różnymi organizacjami społecznymi,
- dążyć do powszechności wczesnego nauczania języków obcych (także jako przedmiotu ponadobowiązkowego) w klasach młodszych szkoły podstawowej i to we wszystkich środowiskach,
- dążyć do wprowadzenia nauczania języków obcych w szkołach specjalnych.

Należy wyraźnie zaznaczyć, że za nauczanie języków obcych dzieci i młodzieży odpowiedzialne są dyrekcje szkół, władze samorządowe, władze oświatowe (kuratoria), szkoły wyższe i rodzice dzieci uczęszczających do różnego typu i rodzaju szkół.

Dlatego należy wspierać rozwój partnerstwa edukacyjnego na rzecz nauczania języków obcych we wszystkich typach i rodzajach szkół oraz we wszystkich środowiskach lokalnych.

8.2. Edukacja informatyczna

Cechą współczesnego społeczeństwa jest m.in. wymiana informacyjna. Jej znaczenie wzrasta szczególnie w sytuacji rozwijania się w świecie globalizacji: zwraca się często uwagę, że szansą na zmniejszenie się różnic pomiędzy państwami i społeczeństwami jest rozwój technologii informacyjnych. Dlatego pilnym zadaniem wszystkich szkół, a przede wszystkim szkół wyższych jest "masowe kształcenie twórców, a nie - jak dzisiaj - odtwórców". To zadanie przyporządkowane jest przyszłej pracy, która polegać będzie przede wszystkim na tworzeniu wiedzy i jej przekazywaniu drugiemu człowiekowi albo komputerom (W. Cellary, 2002, s. 25). Kluczem do opanowania nowoczesnych mediów (m.in. komputerów) jako narzędzi edukacyjnych jest edukacja informatyczna.

Zgodnie z obowiązującymi ramowymi planami nauczania edukacja informatyczna powinna być realizowana w wymiarze: co najmniej jednej godziny w szkołach podstawowych oraz w gimnazjach i dwóch godzin w szkołach ponadgimnazjalnych.

W szkołach województwa wielkopolskiego obserwuje się zwiększenie liczby godzin przeznaczonych na informatykę (szczególnie w gimnazjach), ale niepokoi niski wskaźnik wykorzystania komputerów na innych zajęciach. Zauważa się w tym przypadku brak współpracy nauczycieli przedmiotu informatyka z nauczycielami innych przedmiotów i to przede wszystkim ze względu na brak zainteresowania programami multimedialnymi w nauczaniu przez tych drugich. Jest to zjawisko niepokojące szczególnie w sytuacji wspierania za pośrednictwem budżetu centralnego szkół województwa wielkopolskiego w postaci ponad 6000 komputerów (*Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, ss. 95-98). Okazuje się więc, że nie brak komputerów, ale niekompetencja nauczycieli

powoduje, że edukacja informatyczna w wymiarze podstawowym (przedmiot informatyka), jak i w wymiarze rozszerzonym nie są realizowane.

Dlatego aby zrealizowane zostały cele, jakie postawiono przed edukacją informatyczną w szkołach należy podjąć następujące działania:

- wspierać system preferencyjnego dostępu do Internetu dla szkół posiadających pracownie komputerowe.
- tworzyć wartościowe zasoby edukacyjne w sieci Internet (zob. *Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, s. 101),
- szkolić wszystkich nauczycieli w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjnych,
- wprowadzić wymaganie przygotowania informatycznego nauczycieli jako warunku awansu zawodowego,
- wprowadzić do wszelkich form kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli ich przygotowanie informatyczne jako obligatoryjne,
- wspierać opracowywanie programów multimedialnych do nauczania w szkołach wszystkich typów i rodzajów,
- wyposażać szkoły w pracownie komputerowe,
- wdrażać (gdzie to możliwe) nauczanie na odległość,
- wyposażać biblioteki szkolne jako centra informacji internetowej i medialnej,
- wspierać partnerstwo na rzecz edukacji medialnej dyrekcji szkół, władz samorządowych i różnych podmiotów gospodarczych społeczności lokalnej,
- diagnozować zakres edukacji informatycznej we wszystkich typach i rodzajach szkół Wielkopolski.

9. Szkolne i pozaszkolne formy edukacji dorosłych

9.1. Szkolne formy edukacji dorosłych

Wszelkie analizy wykazują, że szczególnie problem niekompetencji związanej z funkcjonowaniem w państwie demokratycznym i gospodarce przejawiają dorośli. Wykształceni w odmiennej od aktualnie obowiązującej formacji ustrojowej przejawiają wyuczoną bezradność, charakteryzuje ich analfabetyzm funkcjonalny, często pozostają na marginesie przemian ustrojowych. Szczególnie ta część społeczeństwa dorosłych, która ma wykształcenie nie wyższe niż zasadnicze zawodowe i pracowała w przedsiębiorstwach państwowych przejawia postawy roszczeniowe odległe od współcześnie pożądanej kreatywności, przedsiębiorczości i innowacyjności. Dlatego też na edukację dorosłych, jej konieczność należy spoglądać jako na warunek poprawy jakości życia i jakości pracy.

Diagnoza oświaty w województwie wielkopolskim wskazuje na niepokojące zjawisko marginalizacji oświaty dorosłych. Marginalizacja ta dotyczy przede wszystkim małych miast i wsi. Oświata dorosłych koncentruje się bowiem w dużych miastach, szczególnie w Poznaniu i w byłych miastach wojewódzkich Wielkopolski. W takich powiatach, jak leszczyński, kaliski i koniński poza miastami powiatowymi w ogóle brak placówek oświaty dorosłych, które stwarzałyby możliwość przekwalifikowania bądź doskonalenia zawodowego. Z kolei szkolnictwo ogólnokształcące dla dorosłych nie jest realizowane na obszarze 16 z 31 powiatów ziemskich (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, ss. 71-73). Tę lukę wypełniają choć w minimalnym zakresie licea niepubliczne. Ich rozwój jest dostrzegany szczególnie w północno - wschodnim regionie Wielkopolski, regionie o wysokim wskaźniku bezrobocia. Na uwagę zasługują także Centra Kształcenia Ustawicznego, których na terenie województwa wielkopolskiego jest osiem (Złotów, Piła, Trzcianka, Konin, Kościelec, Marszew, Kalisz i Poznań). Zadaniem Centrów jest organizowanie kursów dokształcających i doskonalących w zawodzie oraz organizowanie egzaminów kwalifikacyjnych na tytuł robotnika kwalifikowanego i mistrza w zawodzie (*Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych...*, Poznań 2001, s. 78). W Wielkopolsce dostęp do oświaty dorosłych zróżnicowany jest środowiskowo. Eliminuje się w ten sposób możliwość dalszej edukacji przez znaczną część dorosłych mieszkańców tych lokalnych społeczności.

9.2 Pozaszkolne formy edukacji dorosłych

Szkolne formy edukacji dorosłych szczególnie te, które dotyczą kształcenia na poziomie szkoły podstawowej i zasadniczej zawodowej związane są z kompensacyjną funkcją oświaty dorosłych. Ta kompensacyjna funkcja dotyczy także bezrobotnych, których wykształcenie nie przystaje do współczesnych wyzwań cywilizacyjnych, szczególnie tych, które dotyczą przemian w strukturze i charakterze wykonywanej pracy zawodowej. Coraz częściej akcentuje się potrzebę edukacji ustawicznej jako swoistej koncepcji na życie. Ta perspektywa oświaty dorosłych znajduje swój szczególny wyraz w formach pozaszkolnych, zróżnicowanych w odniesieniu do faz życia człowieka, jak i środowiskowych uwarunkowań. Stąd ważnym wyzwaniem jest formułowanie zadań oświatowych dla poszczególnych środowisk. W *"Strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Wielkopolsce"* (Poznań, wrzesień 2000) poczesne miejsce znajduje "rozwijanie systemu szkolenia i doskonalenia zawodowego". Opracowanie przez różne resorty własnych strategii rozwoju zwraca jednak uwagę na konieczność koordynacji i integracji działań, w naszym przypadku w zakresie oświaty. Dlatego jako ważne

należy przyjąć sformułowane w *"Strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Wielkopolsce"* takie zadania, odnoszące się do oświaty dorosłych, jak: podnoszenie jakości kształcenia ze względu na potrzeby wiedzy i umiejętności w warunkach postępującej konkurencji na tle procesów globalizacji, zwiększenie zakresu kształcenia dorosłych poprzez przedstawienie szerokiej oferty programowej doskonalenia i doksztalcania zawodowego w celu nabycia nowych lub pogłębienia posiadanych kwalifikacji, udzielanie (uruchomienie) pomocy socjalnej (finansowej) na przekwalifikowanie się części ludności wiejskiej czy "przesunięcie" na tereny wiejskie ośrodków prowadzących doksztalcanie i doskonalenie zawodowe (ss. 116-117). Zadania te są szczególnie ważne wobec małego odsetka mieszkańców wsi korzystających z jakichkolwiek form oświaty pozaszkolnej (zob. K. Przyszczypkowski, 1999).

Drugą ważną grupę osób dla oświaty dorosłych stanowią bezrobotni. Edukacja bezrobotnych ma na celu nie tylko umożliwić im znalezienie pracy, ale także co jest szczególnie trudne, "wyprowadzić" ze stanu "wyuczony bezzadanie" ku przejawianiu w większym niż dotychczas stopniu własnej aktywności. Diagnoza oświaty w Wielkopolsce wykazała, że tylko 1,0% bezrobotnych korzysta z proponowanych im form szkolenia. To zainteresowanie bezrobotnych szkoleniami jest lokalnie zróżnicowane. W miarę wysokie jest w powiatach: grodzkim, średzkim, pilskim, turkowskim i wolsztyńskim (średnio 17% bezrobotnych), przy zupełnym braku zainteresowania w powiatach: chodzieskim, czarnkowsko – trzcianeckim, międzychodzkiem, ostrowskim, słupeckim i wągrowieckim (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, ss. 76-79). Okazuje się, że możliwość podjęcia pracy sezonowej nie wyzwala u bezrobotnych postrzegania potrzeby przekwalifikowania zawodowego. Los, a nie własna aktywność staje się wyznacznikiem ich zachowania.

Szkolenia, jak wykazują analizy, powodują, że około jedna trzecia bezrobotnych podejmuje pracę. Brak danych informujących o tym, ilu spośród nich utrzymuje zatrudnienie przez dłuższy okres czasu, nakazuje stałe monitorowanie szkolenia bezrobotnych. Zaznaczyć jednak należy, że szkolenia te dotyczą przede wszystkim typowych zawodów wykwalifikowanego robotnika. Nie wpływają one w znaczny sposób na zmianę struktury zawodowej społeczności Wielkopolski, bowiem bezrobotni ze względu na ograniczone własne środki finansowe nie uczestniczą w drogich szkoleniach prowadzonych przez wyspecjalizowane firmy, które przygotowują w większym stopniu do gospodarki opartej na wiedzy niż to realizuje się w typowych szkoleniach dla bezrobotnych. Pojawia się więc konieczność poszukiwania rozwiązań dotyczących finansowania (lub dofinansowywania) tych form szkoleniowych dla bezrobotnych, które wykraczają poza tradycyjne zawody. Tym bardziej, że wzrasta liczba niepublicznych instytucji oświatowych kształcących dorosłych poprzez różne formy edukacyjne.

Diagnoza szkolnych i pozaszkolnych form oświaty dorosłych wskazuje, że zasadniczymi celami stają się:

- podnoszenie wskaźników skolaryzacji wśród dorosłych pracujących,
- wyrównywanie szans edukacyjnych dorosłych z małych miast i wsi,
- zapobieganie procesowi komercjalizacji oświaty dorosłych,
- zapewnienie dostępu do szkolnych i pozaszkolnych form oświaty dorosłych jako jednego z ogniw edukacji ustawicznej,
- postrzeganie oświaty dorosłych jako czynnika zmian gospodarczo - społecznych,
- wspieranie rozwoju niepublicznych form kształcenia dorosłych,
- monitorowanie szkolnych i pozaszkolnych form oświaty dorosłych dotyczących popytu i podaży usług edukacyjnych.

Dla osiągnięcia tych celów konieczne jest:

- tworzenie partnerstwa edukacyjnego na rzecz rozwoju lokalnej oświaty dorosłych,
- stwarzanie i wprowadzanie prawno - organizacyjnego systemu doksztalcania (przekwalifikowania zawodowego) i doskonalenia zawodowego bezrobotnych podejmujących nową pracę zawodową,
- wspieranie przedsiębiorstw prowadzących szkolenia dla nowozatrudnianych pracowników,
- rozwijanie elitarnych form kształcenia dla nowej gospodarki,

- podejmowanie działań w celu likwidacji analfabetyzmu funkcjonalnego,
- rozwijanie dualnego systemu zawodowego kształcenia dorosłych.

Sposobami realizacji tych zadań są:

- otwieranie filialnych i zamiejscowych placówek i form oświaty dorosłych w małych miastach i wsiach, przede wszystkim w celu likwidacji analfabetyzmu funkcjonalnego,
- wykorzystanie w małych miastach i wsiach budynków po likwidowanych szkołach podstawowych dla tworzenia lokalnych ośrodków oświatowych i kulturalnych,
- wspieranie finansowe przez gminy i przedsiębiorstwa oraz organizacje społeczne i polityczne różnych lokalnych form oświaty dorosłych,
- wprowadzenie ulg finansowych dla małych i średnich przedsiębiorstw wspierających kształcenie i doksztalcanie swoich pracowników,
- łączenie oświaty zawodowej dorosłych poprzez system praktyk z przedsiębiorstwami działającymi w środowisku lokalnym i regionalnym,
- powoływanie przez związki i organizacje pracodawców elitarnych form oświaty dorosłych.

Nakreślone cele i zadania oświaty dorosłych wskazują na potrzebę zmiany postrzegania jej znaczenia przez władze samorządowe, władze oświatowe i podmioty gospodarcze. Oświata dorosłych z funkcji kompensacyjnej w większym stopniu stawać winna się czynnikiem poprawy jakości życia mieszkańców różnych społeczności lokalnych i stymulować przemiany społeczno-gospodarcze.

10. Szkolnictwo wyższe

10.1. Szkolnictwo wyższe państwowe

Szkolnictwu wyższemu przypisuje się znaczącą rolę w podnoszeniu jakości życia społeczeństwa i w rozwoju kraju. Aby jednak oczekiwanie to spełniło się, za sprawę pierwszoplanową uznaje się wprowadzenie rozwiązań dostosowujących szkolnictwo wyższe do procesów zachodzących w sferze społecznej i gospodarczej oraz podniesienie poziomu jakości studiów i pracy naukowej i to zarówno w uczelniach państwowych, jak i niepaństwowych. Służyć temu ma wprowadzenie nowych instytucjonalnych gwarancji jakości kształcenia (zob. *Strategia rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2005*. Warszawa 2001, ss. 26-43). Także zmiany w sposobie finansowania szkolnictwa wyższego mają służyć większemu niż dotychczas otwarciu uczelni na współpracę z gospodarką. Uczelnie wyższe mają przyczyniać się m.in. do transferu wiedzy i technologii do gospodarki. Powoduje to często powoływanie pozawydziałowych struktur, których zadaniem jest:

- wyszukiwanie opracowań naukowych, które mogą być przedmiotem transferu i komercjalizacji technologii innowacyjnych,
- wprowadzanie własnych technologii innowacyjnych oraz innych placówek naukowo-badawczych,
- wspieranie rozwoju regionalnego i lokalnego poprzez pozyskiwanie podmiotów gospodarczych zainteresowanych usługami, badaniami, doksztalcaniem, które mogą być oferowane dzięki potencjałowi danej uczelni,
- doksztalcenie pracowników i studentów w kwestiach związanych z komercjalizacją opracowań naukowych oraz doradztwo w tym zakresie,
- opracowanie modelu organizacyjnego i zasad transferu technologii na danych uczelniach (W. Dominiak, K. Gulda, Warszawa 2001, ss. 205-209).

Zadaniem uczelni wyższych jest także kształcenie i doksztalcenie nauczycieli zgodnie z wymaganiami zmian w systemie edukacji. Ważną rolę odgrywają w tym zakresie studia podyplomowe. Zwiększa się nie tylko liczba szkół realizujących studia podyplomowe, ale także zwiększa się liczba studiów podyplomowych w konkretnych szkołach wyższych. To właśnie poprzez studia podyplomowe szkoły wyższe otwierają się na wezwania współczesności. Aby jednak nastąpiły znaczące zmiany w relacjach pomiędzy szkołami wyższymi, a społeczeństwem i gospodarką konieczne jest zwiększenie dostępności młodzieży do szkół wyższych i to zarówno w wymiarze przestrzennym, jak i drożności kształcenia. Drożności kształcenia nie można jednak ograniczać do struktury szkolnictwa, ale przede wszystkim postrzegać w wymiarze jakości kształcenia. Wzrost liczby szkół wyższych nie zawsze ma swój wyraz w jakości kształcenia.

W województwie wielkopolskim (dane za 2001 rok) są 22 uczelnie wyższe i 4 wyższe szkoły zawodowe.

Działa 9 uczelni państwowych (1 Wyższa Szkoła Oficerska znajduje się w stanie likwidacji) i 4 państwowe wyższe szkoły zawodowe (w Kaliszu, Koninie, Lesznie i Pile). Państwowe szkoły wyższe są przede wszystkim zlokalizowane w Poznaniu. Nie jest to obojętne dla dostępności do tych szkół szczególnie dla młodzieży z małych środowisk miejskich i wsi. Stąd niektóre z państwowych wyższych uczelni organizują ośrodki zamiejscowe aby zwiększyć dostępność do edukacji na poziomie wyższym młodzieży m.in. ze względów ekonomicznych. Problem dostępności do szkolnictwa wyższego ma swoje uzasadnienie wobec wzrostu zainteresowania studiami wyższymi przez młodzież. Często jednak stwarza się większe możliwości podjęcia studiów wieczorowych i zaocznych (płatnych), których nie może podjąć młodzież z regionów i środowisk marginalizowanych ze względów ekonomicznych (nie stać ich na takie studia). O ile liczba studentów studiów stacjonarnych w uczelniach państwowych

w województwie wielkopolskim wzrosła z liczby 50 038 w roku 1998 do liczby 60 993 w roku 2000 (stan z 30.11.2000) czyli o około 9 tys., to liczba studentów studiów wieczorowych i zaocznych w tym samym okresie czasu wzrosła o około 18 tys. (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski Poznań 2002, ss. 44-47).

Stwierdzić zatem należy, że uczelnie państwowe nie zawsze w miarę szybko potrafią reagować na zmiany w ich otoczeniu, często ze względu na posiadaną bazę lokalową i środki budżetowe (ograniczone).

Ważnym zadaniem państwowych wyższych uczelni jest zapewnienie właściwej jakości kształcenia. Temu celowi służyć ma Państwowa Komisja Akredytacyjna.

Generalnie podkreśla się dwa cele związane z doskonaleniem jakości kształcenia. Pierwszy cel, silnie wspierany przez środowisko akademickie (np. działanie Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej) polega na wewnętrznym, wewnątrzuczelnianym działaniu na rzecz doskonalenia jakości kształcenia. Drugi, silniej akcentowany przez agendy rządowe (np. KBN, Rada Główna Szkolnictwa Wyższego), polega na rozliczaniu uczelni (wydziału czy kierunku studiów) z rezultatów ich działalności. Tak rozumiane działania mają m.in. przyczynić się do zapobiegania nadmiernie rozwijającej się komercjalizacji studiów.

Kolejnym zadaniem przed którym stają, szczególnie państwowe wyższe uczelnie (wiodącą rolę pełnią w tym zakresie uniwersytety) jest zachowanie właściwych proporcji pomiędzy zorientowaniem w kształceniu na "kwalifikacje", "umiejętności" i "kompetencje", które są aktualnie potrzebne w społeczeństwie, co szczególnie w społeczeństwach liberalnych jest postrzegane jako swoista "misja", a zorientowanie na "wiedzę", jako wyrazu poszukiwania prawdy, jako swoistego antidotum na szaleństwo zmiany i trywializację "wielkich ideałów" (zob. Z. Melosik, 2000, ss. 57-65).

Odwołując się do humboltowskiej maksymy "kształcenie poprzez badania" ważnym zadaniem wyższych uczelni jest rozwój badań naukowych. Zadania te określone były i są przez 3 rządowe dokumenty programowe: "Założenia polityki innowacyjnej państwa do 2002 roku", "Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce" i "Założenia przekształceń własnościowych jednostek badawczo - rozwojowych" (współ z "Długookresowym programem rozwoju nauki na lata 2000 - 2010"). Ważnymi dla prowadzonych przez wyższe uczelnie zadań są także "Programy Ramowe Badań Rozwoju Technicznego i Prezentacji Unii Europejskiej". Podstawowym przesłaniem tych dokumentów jest konieczność pozyskiwania przez uczelnie pozabudżetowych środków na działalność naukowo - badawczą. Działalność państwowych szkół wyższych obejmuje najszerszy zakres celów określonych jako podstawowe dla przyjętej strategii rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim. Są one następujące:

- podniesienie wskaźnika skolaryzacji na poziomie wyższym przede wszystkim wśród młodzieży ze środowisk małomiasteczkowych i wiejskich,
- zapewnienie dostępu do edukacji na poziomie wyższym młodzieży spoza wielkomiejskich środowisk,
- dostosowanie edukacji i badań w szkołach wyższych do wyzwań społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy,
- aktywizowanie społeczności lokalnych do działań na rzecz edukacji na poziomie wyższym.

Aby te cele zrealizować należy:

- opracować plan rozwoju szkolnictwa wyższego zawodowego w byłych miastach wojewódzkich i dużych miastach powiatowych,
- włączyć rozwój szkół wyższych w regionie w plany rozwoju tych regionów,
- opracować system wspierania młodzieży z małych miast i wsi podejmującej studia wyższe,
- rozwijać system stypendialny dla młodzieży ze środowisk małomiasteczkowych i wiejskich,
- opracować prawno - organizacyjne podstawy wspierania przez samorządy lokalne ośrodków zamiejscowych państwowych szkół wyższych,

- rozwijać partnerstwo naukowo - badawcze szkół wyższych i gospodarki w celu zwiększania konkurencyjności polskiej gospodarki i podnoszenia jakości badań naukowych,
- tworzyć warunki kadrowe i bazowe, które umożliwiają organizację w państwowych wyższych szkołach zawodowych studiów na poziomie magisterskim.

Ważną rolę spełniają także wyższe szkoły zawodowe. Kształcenie w nich powinno być prowadzone przede wszystkim na specjalnościach potrzebnych w perspektywie lokalnego rynku pracy. Wyższe szkoły zawodowe powinny współpracować z państwowymi wyższymi uczelniami (akademickimi), m.in. w zakresie dalszego kształcenia studentów. Nasuwa się więc konieczność postrzegania statusu wyższych szkół zawodowych w relacji: wyższe szkoły zawodowe - lokalny rynek pracy - państwowe wyższe szkoły akademickie.

10.2. Szkolnictwo wyższe niepaństwowe

W Polsce od lat 90-tych ubiegłego wieku pluralizm edukacyjny stał się faktem. Na wszystkich szczeblach systemu oświatowego obok szkół państwowych funkcjonują szkoły niepaństwowe (niepubliczne). Najbardziej znaczący rozwój szkolnictwa niepaństwowego ma miejsce w szkolnictwie wyższym. W roku 2001 w województwie wielkopolskim działało 16 wyższych szkół niepaństwowych, z czego 13 zlokalizowanych było w Poznaniu. Tak, jak w przypadku wyższych szkół państwowych ma też tu miejsce ograniczony dostęp młodzieży spoza dużych aglomeracji miejskich (przede wszystkim w Poznaniu). Niepaństwowe szkoły wyższe starają się nie naśladować szkół państwowych, ale dążą do wypracowania własnego modelu. Dotyczy to zwłaszcza przełamywania stereotypów myślenia charakterystycznych dla szkolnictwa państwowego, takich jak zasad finansowania kształcenia i badań organizacji, zatrudniania itp. Niepaństwowe szkoły wyższe prowadząc niezależną politykę finansową popadają często jednak w swoistą pułapkę, którą są: ograniczenie się do wpływów finansowych tylko z opłat studentów i ograniczanie (lub w ogóle nieprowadzenie) badań. Są one jednak często bardziej atrakcyjne jeżeli chodzi o kierunki kształcenia gdyż szybciej dostosowują się do oczekiwań młodzieży. Zagrozeniem może być jednak daleko idąca komercjalizacja studiów, masowy charakter kształcenia z przerostem studiów zaocznych, niski poziom jakości kształcenia (brak standardów jakości kształcenia, brak praktyk studenckich itp.), mała stabilizacja kadry naukowej, niedostateczna własna baza lokalowa, skromne zasoby biblioteczne a często i gorszy poziom kandydatów na studia. Mocnymi stronami wyższych szkół niepaństwowych jest jednak większa od szkół państwowych elastyczność w zarządzaniu nimi, elastyczność programowa (m.in. poprzez wprowadzenie innowacji dydaktycznych) oraz bliskie powiązanie z regionem (zob. J. Bogdanienko, 1997, ss. 79-83).

W województwie wielkopolskim niepaństwowe szkoły wyższe prowadziły studia przede wszystkim na kierunkach: biznesowo - ekonomicznym, handlowym, komunikacji i dziennikarstwa, języków obcych, logistyki, pielęgnacji zdrowia i urody (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, ss. 47-49). Prowadziły także studia podyplomowe. Dla niepaństwowych szkół wyższych ważnym zadaniem jest:

- powoływanie kierunków studiów zgodnych z przemianami społeczno - gospodarczymi regionu,
- rozwijanie badań naukowych związanych z przemianami globalnymi, ale mającymi wpływ na środowisko lokalne i regionalne (dotyczy to szkół wyższych o statusie akademickim),
- stabilizacja kadrowa (opieranie się przede wszystkim na własnej kadrze naukowo - dydaktycznej),
- zapobieganie komercjalizacji studiów,
- dążenie do podnoszenia jakości kształcenia (opracowanie standardów akredytacyjnych),
- zachowanie właściwych proporcji pomiędzy studiami stacjonarnymi a studiami wieczorowymi i zaocznymi,

- rozwijanie własnej infrastruktury (dążenie do posiadania własnych budynków, bibliotek itp.),
- współpraca z uczelniami państwowymi m.in. w celu zapewnienia drożności kształcenia dla studentów kończących w szkołach niepaństwowych studia licencjackie.

Szkoły niepaństwowe realizując własne zadania stają się autonomicznym oparciem w edukacji na poziomie wyższym. Dla władz administracyjnych i samorządowych zadaniem staje się:

- wspieranie rozwoju niepaństwowych szkół wyższych, wspomaganie w rozwijaniu ich infrastruktury,
- wspieranie studentów szkół niepaństwowych m.in. poprzez system stypendialny oparty na takich samych zasadach jak studentów państwowych szkół wyższych,
- współpraca w zakresie badań związanych ze środowiskiem lokalnym i regionalnym.

11. Kształcenie nauczycieli

11.1. Konieczność zmiany kwalifikacji nauczycielskich

Reforma oświaty w Polsce postawiła z całą mocą na nowo problem kwalifikacji nauczycieli. Dotychczasowy poziom tych kwalifikacji budzi poważne zastrzeżenia. Nauczyciele bowiem nie tylko nie są w pełni przygotowani do realizowania zadań jakie przed nimi stawia reforma oświaty, ale także do zadań jakie stawiają przed edukacją wyzwania współczesności. Raport *"Edukacja - przeciwdziałanie bezrobociu i rozwój przedsiębiorczości"* (Poznań 2001) wykazał, że nauczyciele nie zawsze dostrzegają niekompetencje swoich uczniów w perspektywie podjęcia przez nich po ukończeniu nauki pracy zawodowej. W swojej pracy najczęściej kierują się rutyną i koncentrują się przede wszystkim na przekazywaniu wiedzy przyczyniając się m.in. do "analfabetyzmu funkcjonalnego" wielu młodych ludzi. Stąd ważne staje się:

- przygotowanie nauczycieli do samodzielnego opracowywania programów nauczania i programów wychowania,
- doskonalenie szczególnie dydaktycznej i wychowawczej funkcji nauczycieli,
- tworzenie warunków do pełnienia przez nich bardziej podmiotowej i aktywnej roli w edukacji, odpowiednio do założonych celów w zakresie nauczania,
- kształtowanie umiejętności i wychowywanie uczniów,
- należy także stworzyć warunki, aby nauczyciele nabyli umiejętność czynnego korzystania ze współczesnych technologii informacyjnych (zob. *Strategia rozwoju edukacji narodowej...*, Warszawa 2001, s. 28).

Dla władz administracyjnych i samorządowych ważnym staje się:

- podejmowanie działań programowych, prawnych i administracyjnych mających na celu uruchomienie mechanizmu "pozytywnej selekcji" wśród pracujących i nowo przyjmowanych nauczycieli.

Niestety wypracowany przez MEN i wprowadzony w życie mechanizm awansu zawodowego nauczycieli nie idzie w parze ze wzrostem ich kompetencji zawodowych. Nauczyciele koncentrują się przede wszystkim na "zbieraniu dokumentów" umożliwiających (formalny) awans zawodowy, a nie na podnoszeniu swoich kompetencji. Dlatego ważnym staje się doskonalenie kryteriów, metod mierzenia, oceny kwalifikacji i dorobku nauczycieli oraz systemu awansu zawodowego, aby stymulować ich osobiste zainteresowanie podnoszeniem kwalifikacji. (*Strategia rozwoju edukacji narodowej...*, Warszawa 2001, s. 28).

Ważnym także jest stworzenie wespół ze szkołami wyższymi i ośrodkami doskonalenia nauczycieli wieloletniego systemu kształcenia, dokształcania i doskonalenia nauczycieli.

Analizując strukturę zatrudnienia nauczycieli w województwie wielkopolskim zauważyć można jej specyficzne cechy i kierunki przemian. Do pozytywnych cech zaliczyć można wzrost poziomu wykształcenia oraz zwiększenie adekwatności kwalifikacji do nauczanego przedmiotu. Nie zawsze jednak dyrektorzy szkół preferują nauczycieli z wykształceniem wyższym odpowiadającym nauczalnemu przedmiotowi, szczególnie nowych absolwentów wyższych uczelni i zatrudniają nauczycieli innych studiów wyższych (np. rolniczych), którzy zdobyli kwalifikacje nauczycielskie w ośrodkach doskonalenia nauczycieli. Wyraża się to w małym odsetku (6,0%) nauczycieli stażystów i małej możliwości awansu w zawodzie nauczycielskim. Ten utrudniony dostęp absolwentów uczelni wyższych do pracy w szkolnictwie oraz wzrastający udział w ogólnej liczbie pełnozatrudnionych nauczycieli osób starszych, o długim

stażu pracy nie pozostaje bez wpływu na jakość kształcenia w szkołach (E. Solarczyk-Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2002, ss. 95-111). W województwie wielkopolskim największe braki wśród kadry nauczycielskiej występują w zakresie języków obcych, informatyki, przyrody, sztuki i przedsiębiorczości.

11.2. Kształcenie nauczycieli w szkołach wyższych

Różne dokumenty m.in. Rady Europy, Komisji Europejskiej wskazują nie tylko na konieczność kształcenia nauczycieli, ale także na dużą różnorodność w tej dziedzinie. Także w *"Strategii rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2005"* stwierdza się, że uczelnie wyższe prowadzą kształcenie i kształcenie ustawiczne nauczycieli dostosowywane do zmian w oświacie (s. 34). Stąd ważnym zadaniem dla wyższych uczelni jest nie tylko powoływanie kierunków studiów i specjalności, ale także studiów podyplomowych aby przygotować do nauczania w zreformowanej szkole oraz wypracować określoną koncepcję tego kształcenia. Można stwierdzić, że w szkołach wyższych poza kształceniem nauczycieli dla szkolnictwa elementarnego niewiele zmieniło się od wielu lat. Kształcą się przede wszystkim w tradycyjny sposób koncentrując się na dydaktykach przedmiotowych, marginalizując rozwijanie uzdolnień twórczych dzieci i młodzieży, a także marginalizując problemy wychowawcze szkoły.

Różnorodność kształcenia nauczycieli w Europie, a także i w Polsce sprowadza się do trzech głównych modeli:

- model kształcenia rozłącznego,
- model kształcenia zintegrowanego,
- model współpracy.

W modelu rozłącznym kształcenie nauczycieli często jest realizowane na specjalnie do tego powołanych wydziałach (np. uniwersytetów) czy po prostu w szkołach kształcenia nauczycieli. Wydziały te pełnią funkcję organizacyjną wobec studentów (innych wydziałów), którzy dążą do uzyskania kwalifikacji nauczycielskich.

Merytoryczną stronę tego kształcenia regulują przepisy Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego określając liczby godzin na pedagogikę (90 godzin), psychologię (90 godzin) i dydaktykę przedmiotową (150 godzin). Ten model kształcenia charakteryzuje się dużą dowolnością kształcenia praktycznego, co nie sprzyja wypracowaniu czytelnych standardów kształcenia nauczycieli.

W modelu kształcenia zintegrowanego uczelnia wyższa przyjmuje w całości odpowiedzialność za kształcenie. Nie ma w tym przypadku specjalnych jednostek organizacyjnych zajmujących się wyłącznie kształceniem nauczycieli. Sposób kształcenia, najczęściej systemem kursowym, podporządkowany jest potrzebom przyszłego nauczyciela. Proces kształcenia w tym modelu realizowany jest zarówno przez nauczycieli akademickich wykładających określone dyscypliny akademickie, jak i przez specjalistów z zakresu kształcenia pedagogicznego i praktycznego.

Model współpracy jest swoistą kombinacją dwóch poprzednich modeli. Nauczyciele akademicy wykładający tradycyjne dyscypliny akademickie biorą czynny udział w kształceniu nauczycieli przygotowując specjalne kursy dla tego celu, ale kształcenie realizowane jest w specjalnie do tego powołanych jednostkach. W tym modelu także uczelnia wyższa jako całość bierze odpowiedzialność za kształcenie nauczycieli.

Istnienie trzech modeli utrudniało wypracowanie jasnych standardów dotyczących kształcenia nauczycieli. Dlatego ważnym zadaniem dla szkół wyższych staje się wypracowanie standardów ku którym winno zmierzać takie kształcenie.

Dla opracowania tych standardów ważnymi są pytania, jakie zdaniem Rady Europy - powinni zadawać sobie autorzy programów kształcenia w szkołach wyższych. Są one następujące:

- jakie działania należy podjąć, aby w programie kształcenia nauczycieli uwzględnić z jednej strony to z czym przyszły nauczyciel spotka się w klasie szkolnej, z drugiej zaś

strony, to co faktycznie występuje w środowisku społecznym i kulturalnym szkoły, społeczności lokalnej, regionalnej, w kraju i na świecie?

- jaki jest związek pomiędzy zmieniającymi się przedmiotami szkolnymi i z reguły niezmiennymi dyscyplinami akademickimi a nowymi interdyscyplinarnymi przedmiotami nauczania w szkołach dla dzieci i młodzieży (nieakademickiej)?
- czy w programach kształcenia występują kursy na temat alternatywnych, pozaszkolnych form zdobywania wiedzy? (zob. *Stanowisko Konferencji Rektorów Uczelni Pedagogicznych*, Warszawa – Mądralin, 28.II.-1.III.2002 /materiał powielony/).

Dlatego proponuje się, aby kształcenie i doskonalenie nauczycieli było:

- wielostopniowe,
- wielospecjalistyczne,
- jednolite w standardach kształcenia.

Doprowadzenie bowiem do wzrostu kompetencji, motywacji i aspiracji zawodowych nauczycieli przyczyni się do podniesienia jakości kształcenia dzieci i młodzieży, a tym samym podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela w społeczeństwie.

11.3. Rola ośrodków doskonalenia nauczycieli

W *"Strategii rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2005"* stwierdza się, że "nauczyciele, którym powierza się kształcenie i wychowanie młodego pokolenia, przede wszystkim sami ponoszą odpowiedzialność za swoje kształcenie ustawiczne; wynika to wprost z zasady podmiotowości" (s. 32). Korzystanie z różnych form doksztalania i doskonalenia zawodowego winno być wyraźnie zawarte w przepisach dotyczących statusu zawodowego nauczyciela i powinno spotykać się z wsparciem dyrektorów szkół, władz samorządowych i administracyjnych oraz wyższych uczelni, które m.in. ponoszą odpowiedzialność za jego organizację. Tworzenie zaś warunków do kształcenia nauczycieli należy do dyrektorów szkół i placówek oświatowych, organów prowadzących szkoły i placówki oświatowe. Kształcenie ustawiczne nauczycieli realizowane jest poprzez:

- doradztwo programowo - metodyczne,
- doskonalenie merytoryczne i metodyczne w formie kursów i szkoleń,
- doksztalania na studiach podyplomowych i kursach kwalifikacyjnych (zob. *Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych*, Poznań 2001, ss. 32-33).

Ważną rolę w kształceniu ustawicznym nauczycieli pełnią ośrodki doskonalenia nauczycieli, które są placówkami publicznymi nie prowadzącymi działalności zarobkowej, organizującymi różnorodne formy i przedsięwzięcia edukacyjne.

W województwie wielkopolskim funkcjonuje 5 ośrodków doskonalenia nauczycieli – w Poznaniu, Kaliszu, Koninie, Lesznie i Pile. Dodatkowo - według danych Kuratorium Oświaty w Poznaniu - nauczyciele mogą korzystać z oferty edukacyjnej 23 niepublicznych placówek doskonalenia zawodowego (Sielatycki M., *System doskonalenia nauczycieli w Polsce - opis statystyczno-organizacyjny*, Sulejówek 2001).

Kuratorium Oświaty w Poznaniu w celu przygotowania nauczycieli do reformy uruchomiło programy umożliwiające podjęcie przez nauczycieli różnorodnych form doksztalania i doskonalenia. Najważniejsze z nich to:

- „Nowa Szkoła” - kaskadowe szkolenie liderów reformy szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego,
- „Kreator” - szkolenie promotorów reformy,
- „Gimnazjum 2000” - szkolenia seminaryjne dla dyrektorów nowo utworzonych gimnazjów,
- „Nowa Szkoła Zawodowa” - kaskadowe szkolenia nauczycieli szkół zawodowych,
- System dopłat do czesnego - nauczyciele otrzymują wsparcie finansowe po podjęciu nauki na studiach w celu uzupełnienia wykształcenia lub uzyskania dodatkowych kwalifikacji w specjalnościach deficytowych na danym terenie. W roku 2000 systemem

tym objęto około 3000 nauczycieli (łącna kwota dofinansowania: 2.335.879,00 zł), natomiast w roku 2001 około 3800 osób (łącna kwota dofinansowania: 2.298.972,00 zł),

- Rok „0” - program przeznaczony dla nauczycieli pracujących w szkołach i placówkach położonych w miejscowościach do 5 tys. mieszkańców, umożliwiający przygotowanie do podjęcia studiów z zakresu filologii obcej lub w Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych. W ramach programu w roku 2000 50 nauczycieli podjęło naukę języka niemieckiego, a w roku 2001 pomoc uzyskało około 500 nauczycieli,
- Granty Ministerstwa Edukacji Narodowej,
- Granty Kuratora Oświaty - w 2000 roku objęto tym programem 2900 nauczycieli. W 2001 roku zorganizowano także kursy z zakresu przedsiębiorczości (niepublikowane materiały Kuratorium Oświaty w Poznaniu).

Ważną rolę w doskonaleniu nauczycieli odgrywają takie formy, jak: kursy kwalifikacyjne realizowane w publicznych placówkach doskonalenia nauczycieli, kursy doskonalące realizowane w placówkach doskonalenia nauczycieli oraz seminaria i warsztaty. Główne obszary tematyczne realizowane poprzez placówki doskonalenia nauczycieli związane z udrożnioną reformą oświaty dotyczą: doskonalenia informatycznego, dyrektorów szkół i pracowników nadzoru pedagogicznego, tworzenia ścieżek międzyprzedmiotowych, metod aktywnych w nauczaniu przedmiotowym, blokowym i zintegrowanym, programów kształcenia itp.

W województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2000/2001 18% pełnozatrudnionych nauczycieli uczestniczyło w różnorodnych formach doksztalcania, a 34,4% w formach doskonalenia zawodowego. Porównując te dane ze strukturą ukończonych form doksztalcania lub doskonalenia zawodowego w roku szkolnym 1998/99 zauważyć można, iż ogólnie aktywność edukacyjna nauczycieli wzrasta. Wyraźnie wzrosła liczba osób podejmujących doksztalcanie w ramach studiów podyplomowych nadających dodatkowe kwalifikacje zarówno zgodnie z nauczaniem przedmiotem, jak i nadające uprawnienia do nauczania przedmiotu dodatkowego. Największy wzrost uczestnictwa obserwuje się jednak w ramach krótkich form doskonalenia zawodowego (poniżej 100 godzin) - z 14,3% w roku szkolnym 1998/1999 do 24,4% w roku szkolnym 2000/2001. Przyczyn tak istotnego wzrostu zainteresowania nauczycieli różnorodnymi formami doksztalcania i doskonalenia zawodowego należy upatrywać między innymi w takich czynnikach jak:

- formalne wymagania w zakresie awansu zawodowego,
- sytuacja na rynku pracy,
- bogata oferta edukacyjna dla nauczycieli,
- korzystne formy finansowania doksztalcania i doskonalenia zawodowego (np. granty, refundacje).

Do obowiązkowych zadań ośrodków doskonalenia nauczycieli należy:

- współpraca z organami sprawującymi nadzór pedagogiczny w opracowaniu priorytetów w kształceniu nauczycieli,
- przygotowanie i organizacja programów kształcenia ustawicznego dyrektorów szkół i pracodawców nadzorujących i prowadzących szkoły i placówki oświatowe,
- organizowanie różnorodnych form współpracy i wymiany doświadczeń dla nauczycieli różnych typów szkół i placówek oświatowych,
- organizowanie działań na rzecz rozwoju i awansu zawodowego nauczycieli,
- tworzenie monitoringu potrzeb w zakresie doksztalcania i doskonalenia nauczycieli (zob. *"Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych...*, Poznań 2001, s. 33).

Ważną rolę w doksztalcaniu i doskonaleniu nauczycieli odgrywają także biblioteki pedagogiczne. W województwie wielkopolskim funkcjonują 33 Publiczne Biblioteki Pedagogiczne. Powinny być one wyposażone nie tylko w podręczniki szkolne obowiązujące we wszystkich typach i rodzajach szkół, ale także w materiały metodyczne oraz z zakresu psychologii i pedagogiki. Publiczne biblioteki pedagogiczne w zakres swoich obowiązków, oprócz opieki nad bibliotekami szkolnymi, wpisać powinny m.in. organizowanie warsztatów metodycznych dla nauczycieli. Dla władz samorządowych ważnym zadaniem staje się przygotowanie publicznych bibliotek pedagogicznych do kształcenia nauczycieli na odległość.

Przedstawiona koncepcja kształcenia, doskonalenia i doksztalcania zawodowego nauczycieli wskazuje nie tylko na jego złożoność, ale i ustawiczność. Staje się więc kształcenie, doksztalcanie i doskonalenie nauczycieli ważnym zadaniem dla samych nauczycieli, szkół wyższych, władz administracyjnych i władz samorządowych. Staje się w ten sposób kształcenie nauczycieli problemem społecznym.

Podsumowanie

W przedstawionej strategii rozwoju oświaty w Wielkopolsce zwrócono uwagę nie tylko na niezmiernie ważne problemy dostępności i drożności kształcenia na wszystkich jego poziomach, ale także na poszerzenie przestrzeni edukacyjnej poprzez aktywizowanie różnych podmiotów lokalnego życia gospodarczego, społecznego i politycznego do działań na rzecz edukacji. W tworzeniu partnerstwa edukacyjnego postrzegano szansę nie tylko w nadaniu oświacie bardziej społecznego charakteru, ale przede wszystkim w nadaniu jej określonej dynamiki, łącząc oświatę z przemianami gospodarczymi, kulturowymi i społecznymi, tak w wymiarze lokalnym, jak i globalnym.

Aby jednak potrzeba kształcenia się w ciągu całego życia (kształcenie ustawiczne) mogła być realizowana, należy nie tylko stworzyć instytucjonalne i organizacyjne warunki dla jej realizacji. Ważną jest sama koncepcja kształcenia na różnych poziomach systemu oświatowego. Stąd jako niezmiernie istotne uznano łączenie kształcenia w szkołach z kształceniem w przedsiębiorstwach, ale i także, szczególnie od edukacji ponadgimnazjalnej do edukacji na poziomie wyższym uznano jako ważne relacje pomiędzy przedmiotami ogólnohumanistycznymi i specyficznymi zawodowymi, wynikającymi z kierunku kształcenia. Przedmioty ogólnohumanistyczne uznać należy jako warunek konieczny dla realizacji idei kształcenia ustawicznego.

Diagnoza zwróciła uwagę na zróżnicowaną dostępność do oświaty przede wszystkim dzieci, młodzieży i dorosłych z małych miast i wsi. Aby zapobiec procesowi marginalizacji społecznej należy podejmować z jednej strony systemowe rozwiązania dotyczące całego województwa wielkopolskiego, a z drugiej działania specyficzne dla poszczególnych regionów czy społeczności lokalnych. To zróżnicowanie dotyczyć powinno przede wszystkim oświaty zawodowej na wszystkich jej poziomach. Winna być ściślej związana z przemianami w społecznościach lokalnych, zapobiegając z jednej strony kształceniu do już zanikających zawodów, z drugiej zaś strony odwoływać się do przemian w regionie czy globalnej gospodarce. Taka perspektywa w postrzeganiu oświaty w większym stopniu wpłynie na mobilność zawodową społeczeństwa.

Ważnym problemem jest też stałe monitorowanie oświaty. Szczególnie na tych jej poziomach, które powstały jako nowe, wprowadzone w wyniku reformy oświaty. Są to przede wszystkim gimnazja. W tych typach szkół może bowiem w największym stopniu zaznaczyć się zróżnicowanie poziomów nauczania na wcześniejszych etapach. Sytuacja ta wymagać będzie szczególnej elastyczności nauczania. Ważną rolę w tym zakresie pełnić mogą programy autorskie nauczycieli. Winni oni w tym zakresie wykazywać większą niż dotychczas aktywność. Wymaga to jednak doskonalenia kształcenia nauczycieli przez szkoły wyższe. Szkoły wyższe (m.in. poprzez ośrodki zamiejscowe) winny być postrzegane jako bieguny rozwoju promujące przemiany społeczno - ekonomiczne województwa wielkopolskiego i poszczególnych jego regionów. Także w większym niż dotychczas stopniu szkoły wyższe winny w swoich ofertach kształcenia uwzględnić potrzeby wynikające z reformy oświaty. Koniecznym jest uruchomienie nowych form kształcenia i doksztalcania nauczycieli, szczególnie ze szkół podstawowych (nauczanie integralne i blokowe) i gimnazjów.

Systemowe ujmowanie oświaty od edukacji przedszkolnej do szkół wyższych w powiązaniu z przemianami lokalnymi i globalnymi w otoczeniu szkoły, pozwala na nadanie oświacie profektywnościowego charakteru.

W społeczeństwie polskim i polskiej gospodarce zwiększa się zapotrzebowanie na edukację. Zmiany w jej postrzeganiu dokonują się pod wpływem procesów globalizacyjnych, szybkiego

rozwoju technik przekazywania informacji i procesów związanych z transformacją systemową, w obrębie których różnicują się także zasady i warunki funkcjonowania systemu oświaty, co przejawia się m.in. w decentralizacji i rozwoju oraz różnorodności ofert szkolnictwa niepublicznego.

Wykształcenie widziane z perspektywy jednostki pozwala na pełniejsze wykorzystywanie własnych możliwości, na aktywny udział w życiu społecznym, dostęp do kultury, a przede wszystkim stwarza szansę na odnalezienie się na rynku pracy. Te jednostkowe korzyści z wykształcenia, zgodne z teorią kapitału ludzkiego, stanowią o jakości funkcjonowania społeczeństwa. Warunkują rozwój gospodarczy, jakość funkcjonowania struktur demokratycznych, określają w istotnym stopniu poziom bezrobocia, wywierają wpływ na zmniejszanie się obszarów ubóstwa i pozostają w ścisłych relacjach z wielkością zjawiska marginalizacji.

Zmiany w społecznym, gospodarczym i technologicznym otoczeniu systemu oświaty powodują konieczność jego reformowania, co wiąże się z przyjęciem określonej polityki edukacyjnej, jako jednego z kluczowych elementów całościowej strategii rozwojowej województwa. Wdrażana reforma systemu oświaty jest tylko jednym z czynników stanowiących o konieczności stanowienia strategii rozwoju edukacji.

Strategia rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim wyrasta, zgodnie z przyjętymi założeniami metodologicznymi, na bazie diagnozy warunków makrostrukturalnych, regionalnych, lokalnych oraz diagnozy potrzeb i aspiracji edukacyjnych mieszkańców Wielkopolski. W całości prac nad budową strategii rozwoju oświaty w województwie duży nacisk położono na uspołecznienie budowy tego dokumentu poprzez odniesienia do metody konsultacji społecznych. Jest strategią dokumentem, który określa misję, cele i zadania oświaty w województwie wielkopolskim oraz wskazuje sposoby ich realizacji, ze szczególnym uwzględnieniem konieczności dynamicznego ujmowania oświaty w odniesieniu do lokalnych różnicowań, specyfika bowiem województwa wskazuje na konieczność postrzegania zróżnicowanych zadań w zależności od środowiska, lokalizacji instytucji oświatowych w jego obszarze, struktury społeczno - demograficznej mieszkańców subregionów, rodzaju ich aktywności zawodowej, specyfiki rynku pracy. Takie postrzeganie zadań oświaty zwiększa odpowiedzialność władz samorządowych za jej kształt i jakość. Takie ujmowanie oświaty wymaga z kolei widzenia zadań własnych gmin i powiatów w perspektywie zadań rozwojowych dotyczących całego województwa, czemu sprzyja myślenie strategiczne.

Obok funkcji wykazującej zadania oświaty w województwie wielkopolskim oraz sposoby ich realizacji, strategia promuje wspólne cele stanowiące o specyficzności systemu oświaty, cele których realizacja wpływa na jakość życia mieszkańców i wzrost gospodarczy regionu. Integracja działań zorientowanych na ich realizację kreuje oświatę jako dobro wspólne, w związku z czym można mówić o procesie uspołecznienia oświaty i jej decentralizacji.

Jednym z przyjętych celów strategii rozwoju oświaty jest rozwijanie aktywnej współpracy różnych podmiotów lokalnego życia politycznego, społecznego i gospodarczego na rzecz rozwoju edukacji, co na obecnym etapie transformacji oznacza budowanie partnerstwa edukacyjnego, poszerzającego obszar zainteresowania tą sferą poza instytucjonalny system oświatowy. Złożoność problemów związanych z funkcjonowaniem oświaty określa adresatów dokumentu, którymi są: władze oświatowe, władz samorządowe, organizacje pozarządowe, fundacje, przedsiębiorstwa oraz wszystkie osoby i podmioty życia społeczno - gospodarczego, zainteresowane edukacją jako czynnikiem rozwoju województwa i jego mieszkańców.

Źródła

- *Aktywność ekonomiczna ludności Polski, I kwartał 2000*, GUS, Warszawa 2000.
- *Aktywność ekonomiczna ludności Polski, II kwartał 2000*, GUS, Warszawa 2000.
- Allaire Y., Firsirotu M. E., *Myślenie strategiczne*, PWN, Warszawa 2000.
- *Analiza podaży i popytu na zawody w województwie wielkopolskim*, czerwiec 2001, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu.
- *Bezrobocie Rejestrowane, I-III kwartał 2000*, GUS, Warszawa 2000.
- *Biuletyn Informacyjny X/2000, I/2001, UI/2001. Y/2001, YI/2001, VIII/2001*, Wojewódzki Urząd Pracy, Poznań.
- J. Bogdanienko, *Szanse i zagrożenia uczelni niepaństwowych*, (w:) *Szkolnictwo niepaństwowe. Partnerstwo czy konkurencja?* (red. A. Karpińska), Olecko 1997.
- W. Cellary, *Edukacja wobec zagrożeń globalnego społeczeństwa*, (w:) *Media a edukacja w dobie integracji*, Poznań 2002.
- W. Dykcik, *Komplementarność i interdyscyplinarność jako paradygmaty naukowego rozwoju pedagogiki specjalnej*, (w:) *Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie* (red. E. Maleszka, B. Śliwerski), Kraków 2002.
- W. Dominiak, K. Gulda, *Innowacje w Uniwersytecie Warszawskim. Elementy tworzenia systemu wspierania systemu gospodarki opartej na wiedzy*, (w:) A. Kukliński (red.), *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, Warszawa 2001.
- *Edukacja i Wychowanie w Województwie Wielkopolskim*, Urząd Statystyczny, Poznań 2000.
- *Edukacja w Wielkopolsce 2001/2002, Nr 1 (I) 2000*, Akademickie Centrum Informacyjne, Poznań 2000.
- *Edukacja w Wielkopolsce 2002/2003, Nr 2(3) 200 J*, Akademickie Centrum Informacyjne, Poznań 2001.
- M. Gibbons, *Nowe imperatywy w polityce naukowej w Europie Środkowej i Wschodniej*, (w:) A. Kukliński (red.) *Nauka – Technika – Gospodarka*. KBN, Warszawa 1995.
- R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa, 2000.
- *Informacja o działalności administracji rządowej na terenie Wielkopolski w latach 1998-2001*, Wielkopolski Urząd Wojewódzki, Poznań 2001.
- *Informacja o sytuacji społeczno - gospodarczej województw*, Warszawa, kwiecień 2001.
- *Informator dla kandydatów do szkół ponadpodstawowych dla młodzieży i dla dorosłych województwa wielkopolskiego w roku szkolnym 2000/2001*, Kuratorium Oświaty w Poznaniu, Poznań 2000.
- *Informator dla kandydatów na studia wyższe w roku akademickim 1998/99*, PERSPEKTYWY PRESS, 1998.
- *Informator dla kandydatów szkół ponadpodstawowych w Poznaniu oraz powiatach: gnieźnieńskim, grodziskim, międzychodzkiem, nowotomyskim, obornickim, poznańskim, szamotulskim, śremskim, średzkim, wolsztyńskim, wrzesińskim na rok 1999/2000*, Kuratorium Oświaty w Poznaniu, Poznań 1999.
- *Informator maturzysty, szkoły wyższe, szkoły policealne w Poznaniu, województwie wielkopolskim*. Akademickie Centrum Informacyjne, rok akademicki 2000/2001.
- *Informator maturzysty, szkoły wyższe, szkoły policealne w Poznaniu, województwie wielkopolskim*. Akademickie Centrum Informacyjne, rok akademicki 1999/2000.

- *Informator. Szkoły policealne, szkoły średnie zawodowe na podbudowie szkoły zasadniczej dla młodzieży i dla dorosłych, licea ogólnokształcące dla dorosłych, województwo wielkopolskie rok szkolny 2001/2002*, Poznań 2001.
- M. Kabaj, *Rozwój i wykorzystanie zasobów pracy - w kierunku gospodarki opartej na wiedzy*, (w:) *Gospodarka oparta na wiedzy*, KBN, Warszawa 2001.
- *Klasyfikacja zawodów i specjalności*. Tom II, Klasyfikacja właściwa, Ministerstwo Pracy i Polityki Socjalnej, Warszawa 1996.
- Kotler Ph., *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*. Warszawa 1994.
- Kowalska I., *Finansowanie oświaty w gminach wiejskich*, Wydawnictwo „Wieś JUTRA”, Warszawa 2000.
- *Kultura 1998*, GUS, Warszawa 1999.
- *Kultura 1999*, GUS, Warszawa 2000.
- M. Kabaj, *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1998.
- M. Kowalski, R. Plesniak, *Bezrobotny styl życia*, WPROST, 21. 10. 2001.
- A. Kukliński (red.), *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI w.*, Wydawnictwo KBN, Warszawa 2001.
- Z. Kwieciński, *Wykluczenie*, Toruń 2002, (Wydanie drugie poprawione).
- Z. Melosik, *Uniwersytet a pracownicy kultury współczesnej* (w:) *Studia Edukacyjne*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2000, nr 5.
- M. Mendel, *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy, w perspektywie amerykańskiej*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.
- *Nauczyciele w roku szkolnym 1998/1999*, CODN, Warszawa 1999.
- *Nauczyciele w roku szkolnym 2000/2001*, CODN, Warszawa 2001.
- K. Olejnik, współpraca R. Kamiński, J. Szczęsny, art. *Skazani na bezrobocie*, WPROST 12. 03. 2000.
- *Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 1998/1999*, GUS, Warszawa 1999.
- *Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 1999/2000*, GUS, Warszawa 2000.
- *Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 2000/2001*, GUS, Warszawa 2001.
- Z. PierścioneK, *Strategie rozwoju firmy*, Warszawa 1998.
- *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego*, WBPP, Poznań 2000.
- *Polityka oświatowa powiatu*, Warszawa 2000.
- *Polityka oświatowa powiatu. Poradnik dla powiatów cz. 2*, Brytyjski Fundusz Współpracy KNOW HOW, Fundusz Współpracy, Warszawa 2000.
- *Powiaty Województwa Wielkopolskiego 1998*, Urząd Statystyczny, Poznań 1998.
- *Powszechność nauczania języków obcych w roku szkolnym 2000/2001*, CODN, Warszawa 2001.
- Przyszczypkowski K., *Edukacja dla demokracji*, Toruń - Poznań 1999.
- Przyszczypkowski K., Solarczyk-Ambrozik E., *Zmiana społeczna a kompetencje edukacyjne dorosłych*, Koszalin 1995.
- *Ranking szkół województwa wielkopolskiego, Absolwenci w roku szkolnym 1999 - 2000*, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, 2001.
- *Raport o bezrobociu absolwentów szkół ponadpodstawowych Poznania i Powiatu Poznańskiego z roku szkolnego 1999/2000*, Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu, maj 2001.
- *Raport o edukacji w szkołach i placówkach oświatowych województwa wielkopolskiego rok 2000/2001*. Kuratorium Oświaty w Poznaniu, 2001.
- *Raport o rozwoju społecznym Polska 1998 - dostęp do edukacji*. Centrum Analiz Społeczno - Ekonomicznych, Warszawa 1998.

- *Reforma systemu edukacji. Projekt*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998.
- *Reforma systemu edukacji. Szkolnictwo ponadgimnazjalne*, MEN, Warszawa 2000.
- *Rocznik demograficzny 2000*, GUS, Warszawa 2000.
- *Rocznik Statystyczny 2000*, Urząd Statystyczny, Poznań 2000.
- *Rocznik Statystyczny Województwa Wielkopolskiego 2000*, Urząd Statystyczny w Poznaniu 2000.
- Sielatycki M., *System doskonalenia nauczycieli w Polsce — opis statystyczno-organizacyjny*, Sulejówek 2001.
- N. Skiepietrow, *Z Polski do Polski*, Newsweek, 14. 10. 2001.
- Solarczyk-Ambrozik E., K. Przyszczypkowski, *Edukacja - przeciwdziałanie bezrobociu i rozwój przedsiębiorczości*, Poznań 2001.
- Solarczyk - Ambrozik E., K. Przyszczypkowski, *Diagnoza i strategia rozwoju oświaty w województwie wielkopolskim*, Poznań 2002.
- E. Stolarczyk-Ambrozik, *Zmiana społeczeństwa a kształcenie zawodowe*, (w:) Pedagogika i edukacja wobec nadziei i zagrożeń, red. J. Gnitecki, J. Rutkowiak, Poznań 1999.
- *Stan i struktura zatrudnienia nauczycieli w roku szkolnym 2000/2001. Dynamika przemian*, CODN, Warszawa 2001.
- *Strategia rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2010. Projekt*, Warszawa 2001.
- *Strategia rozwoju Wielkopolski. II etap - diagnoza stanu województwa*, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 1999.
- *Strategia rozwoju Wielkopolski. I etap - raport o stanie województwa*, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2000.
- *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego*. Sejmik Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2000.
- *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego. Potrzeby społeczne i ich zaspokojenie. Raport finalny*, Poznań 2000.
- *Strategia sektorowa w zakresie ochrony zdrowia województwa wielkopolskiego*, Poznań 2001.
- *Strategie Rozwoju Województwa Wielkopolskiego. Kształtowanie rynku pracy - program gospodarowania zasobami ludzkimi*, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Poznań 2000.
- W. Strykowski, W. Skrzydlewski (red.), *Media i edukacja w dobie integracji*, Poznań 2002.
- *Szkolnictwo Wyższe*, MEN, Warszawa 1998, 1999, 2000.
- *Szkoły wyższe i ich finanse w 1998, 1999 i 2000 roku*, GUS, Warszawa Urząd Statystyczny w Poznaniu 2000.
- *Ważniejsze dane o powiatach i gminach województwa Wielkopolskiego*.
- *Województwo Wielkopolskie w 1999 roku*. Urząd Statystyczny w Poznaniu.